

Të drejtat e jomuslimanëve në shtetin islam

Salih bin Husejn El-Ajid

© LOGOS - A
2 0 0 6

S H K U P
PRISHTINË
TIRANË

prof. dr. Salih bin Husejn el-Ajid

**Të drejtat e
jomuslimanëve
në shtetin islam**

E përktheu nga arabishtja:

Ridvan Xhaferi

Titulli i origjinalit:

حقوق غير المسلمين في بلاد الاسلام
أ. د. صالح بن حسين العايد

Hukuku gajri'l-muslimine fi biladi'l-islam

Prof. dr. Salih bin Husejn el-Ajid

Eshbelia, Rijad, 2003, botimi i tretë

prof. dr. Salih bin Husejn el-Ajid

**Të drejtat e
jomuslimanëve
në shtetin islam**

Përmbajtja:

Hyrje.....	9
Kategoritë e jomuslimanëve në shtetin islam.....	12
Kategoria e parë: Vendasit jomuslimanë.....	12
Kategoria e dytë: Të siguruarit (El-Musteminun).....	14
Të drejtat e përgjithshme për jomuslimanët në shtetin islam.....	16
1. E drejta e tyre për mbrojtjen e dinjitetit njerëzor:.....	17
2. E drejta e tyre në lirinë e besimit.....	23
3. E drejta e tyre në përmbajtjen e ligjeve të tyre fetare:.....	30
4. E drejta e tyre për drejtësi:.....	33
5. E drejta e tyre në mbrojtjen e gjakut, pasurisë dhe nderit:.....	41
6. E drejta e tyre për mbrojtje nga armiqësia:.....	47
7. E drejta e tyre për sjelljen tonë të mirë:.....	53
8. Të drejtat e tyre në solidarizimin e shoqërisë:.....	58
Karakteristikat islame të Gadishullit Arab.....	63
Literatura dhe veprat e konsultuara.....	72

Hyrje

Falënderimet i takojnë Allahut, Zotit të botëve, ndërkaq përshëndetjet dhe paqja qoftë mbi të dërguarin e fundit, Muhammedin, të birin e Abdullahut, mbi familjen e tij dhe gjithë sahabët e tij të ndershëm.

Islami është fe e mëshirës për gjithë njerëzinë. Për të Allahu xh.sh. thotë: **“Ky (Kurani) është dritë e dijes për njerëz, është udhëzues e mëshirë për një popull që beson bindshëm” (El- Xhathije 20)**. Në Kuran ka mirësi për gjithë botën: si për për besimtarët, ashtu edhe për jobesimtarët. Këtë e kupton çdo njeri i arsyeshëm, i cili nuk e mohon mirësinë e tij. Atë mund ta mohojë vetëm ai që nuk e di të vërtetën ose që është kryelartë. Allahu xh.sh. thotë: **“Ajo është feja e drejtë, por shumica e njerëzve nuk e dinë” (Er- Rrum, 30)**.

Sa i përket mirësisë së islamit për ithtarët e tij, ajo është siç e thotë Ebu Tajjib El-Mutenebbi:

“Asgjë nuk do të ishte në rregull me mendjen tonë nëse edhe dita do të kishte nevojë për argument”.

I mençuri e kupton dobinë e fesë së pastër për besimtarët në të dy botët: në këtë dhe në botën tjetër (ahiretin).

Sa i përket mirësisë së islamit për jomuslimanët, nuk mbahet mend që dikush tjetër të jetë kujdesur për ato të drejta ashtu siç është kujdesur islami për të drejtat e tyre, saqë nuk besohet të ketë ndodhur ndonjë shkelje, madje edhe atëherë kur muslimanët triumfonin kundër tyre gjatë luftës, për çka dëshmojnë njerëzit më me autoritet nga jomuslimanët. Një rast i tillë është letra e shkruar nga patriarku për peshkopin e Persisë pas marrjes së qytetit, e cila paraqet një shembull mahnitës për tolerancën

dhe dashamirësinë e udhëheqësve muslimanë ndaj *ithtarëve të Librit*, e cila na paraqitet me fjalët e një të krishteri: "Arabët, të cilëve Zoti u ka dhënë në këtë kohë qeverisjen e botës,... nuk janë armiq të të krishterëve. Në të vërtetë, ata tregojnë dashamirësi ndaj saj, i nderojnë priftërinjtë dhe shenjtorët e Zotit dhe u sjellin dhurata kishave e manastireve.¹

Lol Divernt thotë: "Banorët e siguruar (ehlu dhimme) të krishterët, zorastristët, çifutët dhe saibiinët, në periudhën e hilafetit emevit gëzonin të drejta deri në një shkallë të lartë tolerancës. Në atë kohë në vendet e krishtera nuk kishte shembull dhe rast të tillë: "të krishterët në ato vende ishin të lirë në ushtrimin e ritualeve fetare, i kishin të mbrojtëura kishat dhe vendadhurimet e tyre..., si dhe kishin ligj të pavarur me të cilin nënshtroheshin udhëheqësve, gjykatësve dhe ligjeve të tyre".²

Ky trajtim i mirë të cilët e demonstuan muslimanët ndaj feve të tjera nuk është diçka e rastësishtme apo diçka për t'u habitur, por ajo bazohet në themelet e fesë islame e cila ngritet mbi dy baza të sigurta:

Baza e parë: Mbrojtja e dinjitetit njerëzor.

Baza e dytë: Garancia e lirisë së besimit.

Megjithatë sot dëgjojmë mjaft zëra që e akuzojnë islamit dhe ithtarët e tij pa pasur ndonjë dëshmi apo argument, gjoja se islami i cenon të drejtat e njeriut, veçanërisht gjoja se këtë e bën me jomuslimanët.

Në këtë punim dëshiroj ta elaboroj temën "Të drejtat e jomuslimanëve në shtetin islam", që kështu jomuslimanët t'i njohin të drejtat e tyre, të kuptojnë çka është e tyre, mos ta tejkalojnë çka nuk është e tyre dhe të kërkojnë pa ndonjë arsye që muslimanët t'i njohin të drejtat

---

¹ *Ehlu Dhimme fi-l-Islam*, Arther Stanli Tritun, fq. 158

² *Kissatu-l-Hadare* vëll. 13, fq. 131

e tyre dhe të bëhen të padrejtë ndaj atyre në gjithçka apo në disa çështje.

Këtë temë e kam mbajtur në seminarin “Të drejtat e njeriut në islam” e cila u mbajt në kryeqytetin e Italisë, në Romë, në periudhën ndërmjet ditës së premte 19. 11. 1420 h. (25.02.2000) deri në ditën e diel 21.11.1420 h. (27. 02.2000).

Këtu nuk mund të mos them se këtë punim e shkrova pasi kjo m’u parashtrua si pyetje në këtë seminar:

Ka shumë kundërthënie që sipërfaqësisht duket se janë vetëm kundërthënie mes fjalëve: Jomuslimanët kanë të drejtë të lirisë së besimit, kurse në anën tjetër atyre u ndalohet me ligj ndërtimi publik i kishave dhe faltoreve në Mbretërinë e Arabisë Saudite.

E lus Allahun e Madhëruar të kemi sukses në qartësimin e të drejtës me vizion të qartë. Sot është shumë e nevojshme ta kërkojmë të vërtetën dhe të ndalemi në kërkesat e Allahut dhe këtë ta bëjmë me kënaqësi dhe nënshtrim! Në përgjithësi mund të themi se është arritje e madhe që sot, në kohën e diturisë dhe dritës, të largohemi nga epshet dhe kryelartësia! Sa e nevojshme është kjo sot, në kohën kur janë përzier popujt, që kështu të gjithë t’i dinë të drejtat dhe detyrat e tyre, me çka do të realizohet rendi në tokë ashtu si dëshiron Allahu xh.sh.

E lusim Allahun e Lartësuar që të gjithë ata që do ta lexojnë këtë punim të kenë dobi. Ai ia shtoftë sevapet dhe shpërblimet atij që e ka shkruar, prindërve të tij dhe gjithë atyre që thirrin në këtë rrugë. Salavatet dhe paqja qofshin mbi të dërguarin, Muhammedin a.s. dhe të dërguarit e tjerë, mbi familjen dhe mbi gjithë shokët e tij.

prof. dr. Salih ibn Husejn El-Ajid

Po Box 93633 Rijad 11683

Email: dr_alaayed@hotmail.com

Kategoritë e jomuslimanëve në shtetin islam

Para se të shkoj më tej në elaborimin e temës “Të drejtat e jomuslimanëve në shtetin islam”, me rëndësi është që tash t’i përcaktojmë kategoritë e jomuslimanëve në shtetin islam. Me këtë nuk nënkuptojmë ndarjen sipas feve të tyre, si çifute, krishtere e të ngjashme, sepse rëndom kjo ndarje nuk i obligon ata me dispozitat e she-riatit, por këtu qëllimi i ndarjes në kategoritë e mëposhtme është si vijon:

Kategoria e parë: Vendasit jomuslimanë

Ai i cili ka njohuri nga librat e fikhut islam, e di shumë mirë se dijetarët e jurisprudencës nëpër librat e tyre islame vendasit jomuslimanë në shtetin islam i kanë emërtuar si “Ehlu Dhimme” (banorët e siguruar ose qytetarë jomuslimanë shtetas të shtetit islam). Ky është emër i mirë për ta, e jo siç mendojnë disa njerëz se ky emër rrjedh nga fjala *medhimum* që d.m.th. shpifje, dënim dhe sharje. Dijetarët i quajnë edhe “Ehlu dhimme” në kuptimin e personave të cilëve u është dhënë besë, garancë dhe siguri, sepse ata janë nën mbrojtjen dhe garan-

cën e Muhammedit a.s. dhe të muslimanëve, që d.m.th: nën mbrojtje dhe siguri të përhershme.³

Këtë e vërteton edhe hadithi i Burejdes r.a. nga testamenti i të Dërguarit të Allahut xh.sh., i cili çdoherë kur e dërgonte ndonjë emir në xhihad, i thoshte: “Nëse i çlironi banorët e ndonjë kalaje, e ata dëshirojnë ta kenë garancën e Allahut dhe të Pejgamberit të Tij, ti mos ua jep garancën e Allahut dhe Pejgamberit të Tij, por jepua garancën tënde dhe garancën e shokëve të tu, sepse ruajtja e garancës tënde dhe e shokëve tu është më e lehtë sesa ruajtja e garancës së Allahut dhe e Pejgamberit të Tij”.⁴

Qëllimi i mirë të këtij termi (Ehlu dhimme) vërtetohet edhe nga transmetimi i fjalëve të udhëheqësit të drejtë, Ebu Bekrit r.a., drejtuar banorëve të Nexhranit: “Në emër të Allahut Mëshiruesit Mëshirëbërësit. Këtë për banorët e Nexhranit e ka shkruar robi i Allahut, Ebu Bekri, halifeja i të Dërguarit të Allahut: Për nexhranët dhe të afërmit e tyre është mbrojtja e Allahut dhe të Dërguarit të Tij, për pasurinë, fenë, shitblerjen e tyre dhe çdo gjë që është në pronësinë e tyre qoftë me shumicë apo me pakicë...”.⁵

Gjithashtu transmetohet edhe nga testamenti i Omer ibn Hattabit r.a., i cili në momentin e vdekjes për halifen që do të jetë pas tij, thotë: “... Ju këshilloj të jeni nën mbrojtjen e Allahut dhe të dërguarit të Tij, ta përmbushni besën tuaj ndaj tyre (dhimijve), të luftohen ata të cilët i luftojnë ata dhe mos i obligoni jashtë mundësive të tyre”.⁶

Transmetohet nga udhëheqësi i besimtarëve, Aliu r.a., i cili ka thënë: “...Për Zotin, për Zotin, kini kujdes zeqatin, sepse ai e shuan hidhërimin e Allahut, për Zotin,

---

³ *El-Islam ve gajru-l-muslimin*, dr. Vehbi Zuhajli, fq. 60-61

⁴ *Sahib Muslim*, vëll. 2, fq. 1357-1358

⁵ *Kitabu-l-Haraxh*, Ebu Jusuf, fq. 79

⁶ *Sahibu-l-Buhari*, *Kitabu-l-Menakib*, *Kissatu-l-Beja ve-l-Ittifak ala Uthman ibn Affan*, numri i hadithit: 3424

për Zotin, kini kujdes në garancën e Pejgamberit tuaj dhe mos bëni padrejtësi në mesin tuaj, për Zotin, për Zotin, kini kujdes në shokët e Pejgamberit tuaj, sepse i Dërguari i Allahut i ka këshilluar ata”.⁷

Gjithashtu këtë e vërteton edhe qëndrimi i mirë i imam El-Euzait, Allahu e mëshiroftë, i cili në letrën e tij drejtuar guvernatorit (valiut) abasit, Salih bin Alij bin Abdullah bin Abbas, i cili e dëboi një popull nga banorët e siguruar, i shkroi: “Ata nuk janë robër që të transferohen nga një vend në tjetër, por janë të lirë dhe banorë të siguruar (Ehlu dhimme)”.⁸

Anglezi Rom Lando e ka kuptuar termin “Ehlu dhimme” saktësisht, e ka njohur të vërtetën dhe kuptimin e tij të drejtë, andaj tha: “Perandorët e krishterë u munduan t’ua bëjnë obligim krishterimin të gjithëve, ndërkaq, në të kundërtën, arabët i pranuan minoritetet fetare dhe praninë e tyre, ashtu që të krishterët, çifutët dhe zorastristët pranohen te ata si “Ehlu dhimme” ose si popuj që janë nën mbrojtje dhe siguri”.⁹

Kategoria e dytë: Të siguruarit (El-Musteminun).

Kështu quhen jomuslimanët të cilëve u është dhënë siguri për të hyrë në territorin musliman, për të punuar aty e kështu me radhë, të cilët juristët islam i emërtojnë me emrin “banorë të siguruar”.

Për këto dy kategori ka të drejta të përgjithshme, ndërsa për çdo më tej kategori ka të drejta specifike, por

---

⁷ *El-Bidaje ve-n-Nihaje*, vëll. 11, fq. 17

⁸ *Kitabu-l-Emval*, Ebi Ubejd: fq. 170, *Futuhu-l-Buldan*, fq. 222

⁹ *El-Islam ve El-Arab*, fq. 119

unë do të ndalem t'i sqaroj vetëm të drejtat e përgjithshme që përshtaten me thelbin e titullit të librit. Këtë e bëj edhe nga droja që të mos e zgjas shumë.

Të drejtat e përgjithshme për jomuslimanët në shtetin islam

Njeriu, pa marrë parasysh se cilit komb i takon, në cilin vend ose kohë jeton, ai nuk ka pasur rast ta shijojë shkallën më të lartë të drejtësisë të cilën ai e gjeti vetëm nën hijen e kësaj feje të pastër (islamit), e cila është fe gjithbotërore, ndërsa i Dërguari i Allahut është i dërguar për gjithë botën, pra ai nuk ishte si Pejgamberët e tjerë që u dërguan vetëm për popujt e tyre.

Çdo studiues, kur i krahason parimet e të drejtave të njeriut dhe deklaratat ndërkombëtare për të drejtat e njeriut me të drejtat e njeriut në islam,¹⁰ e kupton qartë dallimin e islamit nga qëndrimet humane të të drejtave të tyre, kundruar kjo nga aspekti i përfshirjes, hapësirës, thellësisë dhe ruajtjes së nevojave reale të njeriut, të drejta këto që sjellin dobi dhe e shmangin dëmin, gjë që menjëherë bie në sy me një studim më objektiv dhe pa paragjykime. “Nuk ka fe ose ligj në rruzullin e tokës, si islami, që i ka siguruar të drejtat, detajet dhe sqarimet për pamjen e tij në formën më të besueshme”.¹¹

---

¹⁰ Shih: *Hukuku-l-Insan bejne Tealimu-l-Islam ve iëlan el-Umemu-l-Muttehede*, Muhammed Gazali dhe *Hukuku-l-Insan bejne Sberiatu-l-Islamijje ve-l-Fikri-l-Kamuni-l-Garbi*, dr. Muhammed Fet’hi Uthman

¹¹ *El-Hurrijat ve-l-Hukuk fi-l-Islam*, Muhammed Rexha Hanefi Abdul Mutexhel-li, fq. 22-23

Sheriati islam nuk është i kufizuar vetëm në të drejtat e ithtarëve të tij besimtarë islam, gjë që në fakt e dallon sheriatin islam nga ligjet e tjera, sepse aty jomuslimanët dhe muslimanët marrin pjesë në shumë të drejta të përgjithshme, të cilat askush nuk ka arritur t'i sigurojë në ndonjë fe apo ligj tjetër.

Të drejtat e përgjithshme për jomuslimanët janë të shumta, prej të cilave ne këtu do t'i përmendim vetëm disa më kryesore:

1. E drejta e tyre për mbrojtjen e dinjitetit njerëzor:

Allahu i Lartësuar në përgjithësi e ka nderuar njeriun pa marrë parasysh se a është ai musliman ose jo. Ai e dalloi atë shumë nga krijesa të tjera. Allahu xh.sh. thotë: **“Ne, vërtet i nderuam pasardhësit e Ademit (Njerëzit), u mundësuam të udhëtojnë hipur në tokë e në det, i begatuam me ushqime të mira, i vlerësuam ata (i lartësuam) ndaj shumicës së krijesave që Ne i krijuam”** (El-Isra, 70), Ai madje i urdhëroi melekët t'i bëjnë sexhde babait të njerëzisë, Ademit a.s., në shenjë nderi për madhërinë dhe mirësinë që i takon njeriut. Allahu thotë : **“Përkujto kur Ne u thamë engjëjve: Bëni sexhde ndaj Ademit, ata i bënë, pos Iblisit, i cili nuk deshi”** (Ta-Ha, 116). Allahu njeriut i ka dhënë të mira të dukshme dhe të padukshme. Allahu, me qëllim të respektimit dhe nderimit të të drejtave të njeriut, për të nënshtroi gjithçka në qiell dhe në tokë. Allahu thotë: **“Allahu është Ai që i krijoi qiejt dhe tokën, dhe Ai lëshoi prej së larti ujë (shi), e me të nxjerr fruta si**

ushqim për ju, dhe për të mirën tuaj u vuri në shërbim anijet, të lundrojnë nëpër det me urdhërin e Tij, e në shërbimin tuaj i vuri edhe lumenjtë* Për ju nënshtrroi diellin dhe hënën që në mënyrë të zakonshme vazhdimisht udhëtojnë. Për ju përshtati edhe natën edhe ditën* Dhe ai ju dha gjith atë që e kërkuat (që kërkoji nevoja juaj), edhe nëqoftëse përpigëni ti numëroni të mirat e Allahut, nuk do të mund të arrini ti përkufizoni (në numër). Vërtet, njeriu është i padrejt dhe shumë përbuzës*” (Ibrahim, 32-34).

Duke u nisur nga kjo pozitë e lartë me të cilën Allahu xh.sh. e ka veçuar njeriun, ka qenë e domosdoshme edhe mbrojtja e dinjitetit të njeriut, qoftë ai musliman ose jo. Në botë nuk ka konstatim apo mendim i cili mund ta krahasojë ndonjë fe me islamin kur është fjala për mbrojtjen e nderit të njeriut. Kështu derisa islami i mbron të drejtat e atyre që nuk janë pjesëtarë të tij, kjo flet se të gjithë njerëzit e kanë një bazë dhe se ata janë të barabartë në të drejta. Allahu xh.sh. thotë: **“O ju njerëz, vërtet Ne ju krijuam juve prej një mashkulli dhe një femre, ju bëmë popuj e fise që të njiheni ndërmjet vete, e ska dyshim se tek Allahu më i ndershmi ndër ju është ai që më tepër është tuajtur (këqijatur) e Allahu është shumë i dijshtëm dhe hollësisht i njohur për çdo gjë”** (El-Huxhurat, 13). Pejgamberi a.s. në hutben lamtumirëse në ditët e kurban bajramit (ejjam teshrik) në vitin e dhjetë të hixhretit tha: *“O ju njerëz, ju keni vetëm një Sundues dhe një të parë, kurfarë përparësie nuk ka arabi nga joarabi dhe joarabi nga arabi, as i kuqi nga i ziu e as i ziu nga i kuqi, përveç në devotshmëri. A kam qenë mjaft i qartë? O Zoti im, dëshmo. Po - i thanë”*.¹²

¹² *Musned El-Imam Ahmed*, vëll. 12, fq. 226

Mbrojtja e respektit të jomuslimanëve në të drejtat e tyre është edhe në mbrojtjen e ndjenjave të tyre, ashtu që me ata të polemizohet si është më mirë, apo siç urdhëron Allahu: **“Ithtarët e librit mos i polemizoni ndryshe (kur i thirni në fenë tuaj) vetëm ashtu si është më së miri, përveç atyre që janë mizorë dhe thuajuni: Ne i besuam asaj që na u zbrit neve dhe që u zbriti juve dhe se Zoti ynë dhe Zoti juaj është një, dhe se ne jemi dorëzuar Atij”** (El-Ankebut 46). Jomuslimanët e gëzojnë të drejtën që muslimanët të mos i fyejnë besimet e tyre. Besoj se në rruzullin e tokës nuk ka fe, popull dhe sistem që ka qenë aq drejtë me kundërshtarët e tij sa ka qenë islami. A nuk tha Allahu xh. sh: **“Thuaj: Kush ju furnizoi nga qiejt e nga toka? Thuaj: Allahu. E atëherë, ose ne ose ju jeni në rrugë të drejtë, apo në një humbje të dukshme!”** (Sebeë, 24)? Kur ndalemi dhe mendojmë se si Allahu e përfundoi këtë ajet, siç e shpjegojnë elokuentët arab, mund të konstatohet se Allahu në fillim të ajetit sikur e përzien të dyshimtën me të saktën, që pastaj në vijim të përgjigjet se Furnizuesi i vetëm është Allahu, e që më pas të përfundojë duke e përmendur gruin e udhëzuar dhe të humbur, por që nga mirësjellja e Tij, Allahu nuk e përcakton saktë se kush janë të udhëzuarit dhe të humburit, por kjo base i lihet që këtë ta vendosë vetë njeriu me urtësinë e tij.

“Allahu xh.sh. e nderoi njeriun dhe e ngriti me një shkallë të lartë, sa që ua ndaloi muslimanëve t’i fyejnë zotrat e mushrikëve; që kjo mos t’i largoj ata nga Allahu xh.sh. Kjo është nderë për njeriun, pra respekti i ndjenjave të njeriut ndaj çështjeve i cila njerëzit i shenjtëron, ajo është nderë për njeriun. Nëse mushrikët i dëgjojnë muslimanët sesi ua fyejnë zotët atyre, do t’i nxiste që edhe ata t’ua fyejnë Zotin muslimanëve, gjë që as vetë mushrikët nuk e duan, sepse edhe ata besojnë në ekzisti-

min e Allahut, edhe pse nuk besojnë në njëshmërinë e Tij. Gjithashtu edhe fyerja e muslimanëve për zotët mushrikëve do t'i nxisë ata që po ashtu t'ua fyejnë Zotin besimtarëve dhe kështu t'i lëndojnë ndjenjat e muslimanëve, siç ua kanë lënduar ata më parë, gjë që në fakt bie në kundërshtim me respektin e ndërsjellë të dy grupeve, ve për kjo që do të krijojë inat dhe nxitje të urrejtjes në shpirt”.¹³ Allahu thotë: **“Ju mos ua shani ata (zotat) që u luten (idhujtarët), pos Allahut, e (si hakmerrje) të fyejnë Allahun nga armiqësia, duke mos ditur (për madhërinë e Tij.) Kështu Ne i kemi zbukuruar çdo popull veprimin e vet, mandej e ardhmja e tyre është te Zoti i tyre, e Ai shpërblen për atë që vepruan” (El Enam 108).**

Një shembull i tillë është edhe me Pejgamberin a.s. i cili urdhëronte të ngrihen në këmbë për xhenazet. Transmeton Amir ibn Rebia r.a. se Pejgamberi a.s. thotë: *“Nëse shihni xhenaze, ngrihuni në këmbë derisa të kalojë pranë jush”*.¹⁴ Një ditë kaloi një xhenaze për të cilën Pejgamberi a.s. u ngrit në këmbë. Të pranishmit i thanë atij: *“Kjo është xhenazeja e një hebrenu”*. Pejgamberi a.s. tha: *“A nuk është edhe ai shpirt?”*.¹⁵

Këtë e praktikonin edhe shokët e tij, Allahu qoftë i kënaqur me ata. Kaloi një xhenaze pranë Sehl ibn Hanifës dhe Kajs ibn Sadit r.a. derisa ata ishin ulur në Kadisiyje. Ata u ngritën në këmbë. Njerëzit u thanë atyre: *“Ajo është banore e tokës (kishin për qëllim banorët e siguruar - jobesimtarët e shtetit islam)”*. Ata thanë: *“Edhe pranë Pejgamberit a.s. kaloi një xhenaze, për të cilën ai u ngrit në këmbë, ndërsa njerëzit i thanë atij: Kjo është*

¹³ *El-Hurrijat ve-l-Hukuk fi-l-Islam*, fq. 25-26

¹⁴ *Sahihu-l-Buhari*, vëll. 2, fq. 86

¹⁵ *Sahihu-l-Buhari*, vëll. 2, fq. 87

xhenazeja e një hebreu, në çka Pejgamberi a.s. u përgjigj: A nuk është edhe ai shpirt?”¹⁶

Këtë e kanë respektuar edhe udhëheqësit e muslimanëve. Në kohën kur guvernator i Egjiptit ishte Amër ibn Asi r.a., djali i tij e rrahu me kamxhik djalin e një kopti duke i thënë atij: “Unë jam biri i të ndershmëve”. Kopti nuk pati rrugë tjetër, pos që të shkojë të ankohet te udhëheqësi i besimtarëve, Omer ibn Hattabi r.a. në Medine. Ngjarja rodhi kështu:

Enes ibn Maliku r.a. thotë:

“Ishim te Omer ibn Hattabi r.a. kur erdhi një njeri nga Egjipti dhe i tha: O udhëheqës i besimtarëve, më ndihmo nga e padrejta! Omeri r.a. i tha: I mbrojtur je! Pastaj burri filloi të rrëfejë: Garova me të birin e Amr ibn Asit dhe e fitova. Për shkak të kësaj, ai filloi të më rrahë me kamxhik duke më thënë: Jam biri i të ndershmëve. Omeri i shkroi një letër Amrit me të cilën e urdhëronte të vinte bashkë para tij me të birin. Kur erdhën, Omeri pyeti: Ku vajti egjiptiani? Ai tha: Ja këtu jam. Merre kamxhikun - i tha (Omeri) atij - dhe bjeri (djalin të Amrit)! Ai filloi ta rrahë atë, ndërsa Omeri thoshte: Bjeri, bjeri birit të të ndershmëve. Enesi tregon: Pasha Allahun, ai e rrihte atë, ndërsa neve kjo po na pëlqente. Megjithatë ai vazhdonte t'i binte aq shumë, saqë ne e lutëm të ndalej më. Pastaj Omeri i tha egjiptianit. Godite edhe Amrin në kokë! Megjithatë egjiptiani ia ktheu: O udhëheqës i besimtarëve, unë e mora hakun tim, Pastaj Omeri i tha Amrit: Prej kur keni filluar t'i skllavëroni njerëzit që kanë lindur të lirë? Nuk kam ditur gjë për këtë, e as që ka ardhur dikush të më ankohet, ia ktheu

---

¹⁶ *Sahihu-l-Buhari*, vëll. 2, fq. 87

Amri. Omeri u kthye kah egjiptiani dhe i tha: Nëse të ndodhë ndonjë shqetësim, më shkruaj.”¹⁷

Kur e dëgjojmë këtë ngjarje me vëmendje, në të shihet drejtësia e udhëheqësit të besimtarëve Omer ibn Hababit r.a., i cili metodologjinë e tij e vendosi me këtë vendim: “I dobëti te ju është i fortë te unë derisa unë t’ia kthej të drejtën atij, ndërsa i forti në mesin tuaj është i dobët te unë derisa unë t’ia marr të drejtën atij”. Neve na gëzon fakti se ka drejtësi për ata që u është bërë padrejtësi edhe nëse i dëmtuari është nga populli i thjeshtë dhe nga fakti se i merret haku të padrejtit edhe nëse ai është nga prijësit e popullit.

Nga kjo ngjarje vlen kuptohet se njerëzit nderin dhe ndjenjat njerëzore i kanë përjetuar nën hijen e islamit. Kështu kur dikush i binte dikujt një shuplakë pa të drejtë, kjo vepër refuzohej prej të gjithëve dhe shpallej si vepër e shëmtuar. Si kjo ngjarje ka pasur edhe me mijëra të tjera. Këso ngjarjesh kanë ndodhur edhe në kohën e romakëve, por atëherë askush nuk lëvizte dorë. Shteti islam i mbronte dhe i çmonte ndjenjat dhe krenarinë e secilit. Ai shtet i ka dhënë përparësi secilit që i është bërë padrejtësi, që ai t’i përballojë vështirësitë e udhëtimit të gjatë nga Egjipti deri në Medine duke qenë i bindur se e drejta e tij nuk humbë dhe se ankesat e tij do të gjejnë vesh që do t’i dëgjojë.¹⁸

---

¹⁷ *Et-Tedhkire-l-Hamdunijje*, vëll. 3, fq. 209-210, *Abbar Omer*, Tantavi, fq. 155-156

¹⁸ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, dr. Jusuf El-Kardavi, fq. 30-31

2. E drejta e tyre në lirinë e besimit

Islami nuk i ka detyruar njerëzit të hyjnë në këtë fe me dhunë, ashtu që edhe jomuslimanëve u ka lënë liri të plotë të qëndrojnë në fenë e tyre duke mos i detyruar ta përqafojnë islamin. Këtë e dëshmojmë edhe me tekste të Kur'anit madhështor dhe të Sunnetit të Pejgamberit a.s. Allahu xh.sh i thotë të Dërguarit a.s.: **“Sikur të kishte dashur Zoti yt, do t’i besonin çka janë në tokë që të gjithë. A ti do ti detyrosh njerëzit të bëhen besimtarë?” (Junus 99).** I dërguari ynë, Muhammedi a.s., i linte njerëzit të lirë të hyjnë në islam apo të mbeten në fenë e tyre, por vetëm pasi bënte marrëveshje me ata, me të cilën ata ishin të qetë në fenë, nderin dhe pasurinë e tyre, si dhe ishin në mbrojtjen e Allahut dhe Pejgamberit a.s., për ç’arsye edhe u quajtën “banorë të siguruar”.¹⁹ Burej-deja r.a. thotë: Kur Pejgamberi a.s. e dërgonte ndonjë emir ose ndonjë brigadë në ushtri, ata i këshillonte për devotshmëri duke ua dëshiruar të gjitha të mirat atyre dhe gjithë muslimanëve të tjerë, e pastaj u thoshte: *“Luftoni në emrin dhe rrugën e Allahut, luftoni ata të cilët e mohojnë Allahun, luftoni dhe mos e teproni, mos tradhtoni, mos torturoni, mos gjymtoni, mos vritni foshnja. Nëse i takon armiq të tu nga idhujtarët, thirri në tre gjëra. Nëse përgjigjen në njërin prej tyre, pranoje atë dhe ndale luftën, e pastaj thiri në islam. Nëse të përgjigjen, pranoje edhe këtë prej tyre, e pastaj kërko prej tyre të transferohen nga shtëpitë e tyre, në shtëpitë e mubaxhirëve, lajmëroi se nëse e bëjnë këtë atyre u takon ajo që ju takon mubaxhirëve dhe se çka është kundër tyre, do të jetë edhe kundër mubaxhirëve. Nëse refuzojnë të transferohen nga ai vend, lajmëroi se do ta kenë statusin e njëjtë si arabët tjerë, mbi ta do të gjykohet me ligjin e*

---

¹⁹ *El-Islam ve gajru-l-muslimin*, fq. 60-61

Allahut ashtu si gjykohet mbi besimtarët, atyre nuk do t'ju takojë diçka nga preja e luftës, pos nëse luftojnë bashkë me muslimanët. Nëse edhe këtë e refuzojnë, prej tyre kërko xhizjen, e nëse të përgjigjen, pranoje dhe shmangiu atyre. Nëse edhe këtë e refuzojnë, kërko mbështetjen e Allahut dhe luftoi”.²⁰

Ky urdhër i Pejgamberi a.s. në fakt është zbatim i fjalës së Allahut xh.sh. **“Në fe nuk ka dhunë. Është sqaruar e vërteta nga e kota. E kush nuk i beson të pavërtetat, e i beson Allahut, ai është kapur për lidhjen më të fortë, e cila nuk ka këputje. Allahu është dëgjues i dijshtëm”** (El Bekare 256). Për këtë ajet profesori amerikan Idvin Kalgarli thotë: “Në Kuran ka ajete që flasin për sinqeritetin dhe urtësinë dhe këtë e dinë të gjithë muslimanët, por duhet ta dinë edhe të tjerët. Ajeti thotë: **“Nuk ka dhunë në fe”**²¹ Shkak për shpalljen e këtij ajeti ishte rasti i një ensari i cili fëmijët i kishte të krishterë dhe hebrej, ndërkaq pas ardhjes së islamit të tjerët i detyruan fëmijët e tij ta përqafojnë fenë e re. Andaj ky ajet u shpall për ta ndaluar këtë detyrim.²²

Kush e shikon me vëmendje këtë ajet dhe shkakun e zbritjes së tij, e kupton qartë se islami nuk e detyron dikë që ta pranojë islamin edhe në qoftë se ai që bën shtypje është babai që ia dëshiron të mirën fëmijëve të tij, apo nëse ai ndaj të cilit bëhet shtypje nuk ka dyshim në dashurinë e babait të vet për atë ose nëse fëmijët e kanë pranuar ndonjë fe në rrethana jo të zakonshme e pastaj detyrohen nga ftesa e prindërve për ta pranuar islamin, madje ka ndodhur që gruaja para se të lindte të betohej se po që se lindë, fëmijën do ta bëjë jehudi ose të krishterë. Ndërkaq, Kur’ani e refuzon detyrimin dhe dhunën në fe.²³

---

²⁰ *Sabihu-l-Muslim*, vëll. 2, fq. 1357

²¹ *Esh-Sherkul Edna Muchtemebu ve thekafetuhu* fq. 163-164

²² *Esbabu-n-Nuzul*, El-Vahidi, fq. 114-116

²³ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 18-19

Gjithashtu Allahu xh.sh. thotë: **“E ti thua: E vërteta është nga Zoti juaj, e kush të dojë le të besojë, e kush të dojë, le të mohojë. Ne kemi përgatitur për jobesimtarët zjarr që muret e tij (të flakës) i rrethojnë ata, e nëse kërkojnë shpëtim, ndihmohen me një ujë si katran që përzhit fytyrat. E shëmtuar është ajo pije, e vend i keq është ai”** (El kehf 29).

Mbreti Mensur Kalavuni në vitin 680 h. gabo i detyroi banorët e siguruar ta pranojnë islamin, ashtu që ata nga dhuna e pranuan islamin. Për këtë dijetarët muslimanë dhe gjykatësit e kohës së tij u revoltuan dhe, pas gjashtë muajve, e formuan këshillin e dijetarëve në të cilin vendosën që ata që e kanë pranuar islamin me dhunë (ngase dhuna nuk lejohet në fenë tonë), kanë të drejtë të kthehen në fenë e tyre, me ç’rast shumica e tyre u kthyen.²⁴

Islami nuk u mjaftua që jomuslimanët të kenë vetëm të drejtën e lirisë për të qëndruar në fenë e tyre, por në ligjin e tij gjendet edhe e drejta e tyre për t’i bërë ritet e tyre fetare dhe obligimi për t’u mbrojtur vendet ku ata bëjnë lutje. Allahu xh.sh. thotë: **“(U lejuan të luftojnë) Ata, të cilët vetëm pse thanë: Allahu është Zoti ynë! U dëbuan prej shtëpive të tyre pa kurrfarë të drejte. E sikur Allahu të mos i zbrappte disa me disa të tjerë, do të rrënoheshin manastiret, kishat, havrat edhe xhamitë që në to përmendet shumë emri i Allahut. E Allahu patjetër do ta ndihmojë atë që e ndihmon rrugën e Tij, se Allahu është shumë i fuqishëm dhe gjithnjë triumfues”** (El Haxh 40). Këto garanca dhe liri edhe udhëheqësit (halifet) ua rekomandonin komandantëve të tyre kur i dërgonin në xhihad. Kjo vërtetohet edhe në testamentin e Ebu Bekrit r.a. drejtuar Usame ibn Zejdit r.a: “Ndaluni, o njerëz, që të

---

²⁴ *El-Bidaje ve-n-Nihaje*, vëll. 17, fq. 573-578

mund t'ua jap dhjetë rregulla për t'i mbajtur në mend e në zemër. Mos tradhëtoni, as mos iu largoni rrugës së drejtë! Ju nuk duhet të gjymtoni, e as të vritni fëmijë, burra të moshuar apo gra. Mos i shkulni pemët e hurmave arabe, e as mos i digjni ato me zjarr! Mos prisni asnjë pemë frydhënëse! Mos therni asnjë kafshë nga tufa e deveve, përveç atyre që ju duhen për të jetuar! Ka mundësi të kaloni pranë njerëzve që ia kanë përkushtuar jetën e tyre shërbimit në manastire. Lërinia ata të qetë në atë që janë përkushtuar! Gjithashtu ka mundësi të gjeni njerëz që do t'ju dhurojnë ushqime të çfarëdollojshme. Ju mund të hani, por mos harroni ta përmendni emrin e Allahut!''²⁵

Marrëveshja mes Omerit r.a. dhe popullit të Ilias (Kudsit):

“Këto janë të drejtat që halifi Omeri r.a. ia jep popullit të Ilias (Kudsit): siguri personale, fetare dhe pronësore; kishat nuk mund të shndërrohen në shtëpi banimi e as të rrënohen; nuk do të ketë urrejtje fetare dhe nuk do të dëmtohet asnjë pjesëtar i fesë joislame. Me kërkesën e patriarkut qenë marrë vesh që në Kuds të mos banojnë më asnjë hebreu”²⁶

Prej momentit kur e bënë marrëveshjen, udhëheqësit e drejtë (Hulefai rashidinët) me çifutët dhe të krishterët, ata vazhduan t'i kryejnë lutjet dhe ritet e tyre të lirë dhe të sigurt, siç është shkruar në marrëveshjet gjatë periudhës së Ebu Bekrit r.a. dhe të Omerit r.a., siç është shembulli i marrëveshjes së Omerit r.a. me popullin e Ilias (Kudsit).²⁷

Muslimanët i kanë mbrojtur kishat e të krishterëve, ashtu që ato nuk i ka prekur ndonjë e keqe. Patriarku

---

²⁵ *Tarīhūt Taberī*, vëll. 3, fq. 215

²⁶ *Tarīhūt Taberī*, fq. 3 fq. 259

²⁷ *El-Ekal-ljijāt ed-diniyye vel hal El-islami*, dr. Jusuf El-Kardavi, fq. 13

Nesturi i Tretë në letrën e tij dërguar Seman Mitran Rifardshirit dhe prijësit të persianëve, thotë: “Arabët, të cilëve në këtë kohë Zoti ua ka dhënë qeverisjen e botës, të cilën edhe ju e shihni dhe jeni të sigurtë për këtë, megjithatë nuk e luftojnë fenë e krishterë. Në të vërtetë, ata tregojnë dashamirësi ndaj saj, i nderojnë priftërinjtë dhe shenjtorët e Zotit dhe u sjellin dhurata kishave e manastireve”.²⁸

Një herë Velid ibn Abdul Meliku mori një kishë prej të krishterëve dhe e shndërroi në xhami. Megjithatë kur u bë halife Omer ibn Abdul Azizi, të krishterët u ankuan tek ai për veprimin e Velidit në lidhje me kishën. Ai i shkroi nëpunësit të tij që ta kthejë atë si ka qenë, ndërkaq ata u pajtuan me valiun me kusht që të bëhet kompensim për të.²⁹

Siç është e njohur historikisht, muri i vajtimit në Kudus, të cilin sot çifutët e konsiderojnë si vend më të shenjtë në lutjet e tyre, dikur ishte i fshehur mes mbeturinave. Kur dëgjoji për këtë halifeja i shtetit osman, Sulltan Sulejman el-Kanuni, e dërgoi prijësin osman të Kudusit me urdhër që ta pastrojë vendin dhe t’u lejojë çifutëve ta vizitojnë atë vend.³⁰

Këtë tolerancë reciproke e deklarojnë edhe vetë përrëndimorët. Ndër ta është edhe shkencëtari i madh francez Gustav Lebon, i cili thotë: “Toleranca e Muhammedit ndaj hebrenjve dhe të krishterëve ishte jashtëzakonisht e madhe, gjë që asnjëherë nuk është shfaqur më herët te të dërguarit e hebraizmit dhe krishterimit, ndërkaq këtë rrugë e ndoqën edhe pasardhësit e tij. Këtë tolerancë e kanë pranuar edhe disa shkencëtarë evropianë apo ata pak besimtarë që e kanë studiuar mirë historinë arabe”.³¹

---

²⁸ *Ed-Dave ile-Islam*, Tomas Arnold, fq. 102

²⁹ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 32

³⁰ *Tesamuhu-l-Garb me-l-Muslimin*, fq. 67

³¹ *Hadaretu-l-Arab*, fq. 128

Robertsoni thotë: “Muslimanët janë të vetmit të cilët e kanë bashkuar fanatizmin në fenë e tyre dhe shpirtin e tolerancës ndaj ithtarëve të feve tjera. Kush nga kundërshtarët e tyre nuk dëshiron t’u përgjigjet, ata i lënë të lirë në mësimet e tyre fetare”.³²

Orientalisti anglez Tomas Arnold thotë:

“Ne asnjëherë nuk kemi dëgjuar për ndonjë përpjekje për t’i detyruar jomuslimanët për të pranuar islamin apo për ndonjë persekutim të organizuar që ka pasur për qëllim zhdukjen e krishterimit. Në qoftë se halifët do ta kishin zgjedhur njërin nga këto plane, ata do ta kishin fshirë krishterimin nga faqja e dheut po aq lehtë sa u bë me islamin gjatë kohës së Ferdinandit dhe Isabelës në Spanjë, me metodën e njëjtë që e ndoqi Luigji XIV për ta ndëshkuar protestanizmin dhe besimtarët e tij, të cilat zakonisht dënoheshin me vdekje apo me të njëjtën lehtësi që u mbajtën hebrejtë jashtë Britanisë për më tepër se 350 vjet.

Kishat e lindjes në Azi u izoluan plotësisht nga bota krishtere, ashtu që askush nuk qëndronte në krahun e tyre, sepse i konsideronin si grupe jashtë fesë. Kështu ekzistenca e kishave deri tani është argument i fortë në radhët e tyre se çka bëri shteti islam me tolerancën ndaj tyre”.³³

Autori amerikan Lothrob Studard thotë: “Omeri r.a. kishte një kujdes të veçantë ndaj vendeve të shenjta krishtere. Edhe pasardhësit e tij i ndoqën gjurmët e tij: nuk i kufizonin të krishterët, madje edhe të krishterët pelegrinët që vinin në shtëpinë e shenjtë (Kudus) nga të gjitha anët e botës nuk kanë pasur ndonjë dëm”.³⁴

Jomuslimanët te muslimanët gjetën një tolerancë që nuk e kishin parë më herët te fetë e tjera kundërshtarë. Riçard Stibezi për turqit thotë: “Ata u kanë lejuar të

---

³² *Hukuku gajru-l-Muslimin fi-l-muxbtemei-l-islami*, fq. 29

³³ *Ed-Dave ile-l-Islam*, fq. 98-99

³⁴ *Haderu-l-Alemu-l-Islami*, Steudard, vëll. 1, fq. 13-14

gjithë krishterëve, qoftë katolikë apo ortodoksë, të jetojnë duke iu përmbajtur fesë së tyre, t'i shprehin ndjenjat e tyre si të duan, ashtu siç ua kanë lejuar kishat për t'i kryer ritualet e tyre të shenjta në Konstantinopojë dhe në shumë vende të tjera, ndërsa në të kundërtën e kemi realitetin tjetër – 12 vite i kalova në Spanjë, ku jo vetëm që jemi detyruar t'i ndjekim ceremonitë e tyre krishtere, por jeta jonë dhe jeta e nipave tonë vazhdimisht ishte në rrezik”.³⁵

Tomas Arnoldi në librin e tij “Thirrja islame” tregon se në Itali kishte një popull që me dëshirë të madhe e shihte fatin e tij në turqit që edhe ata të kenë fatin e lirisë dhe tolerancës siç patën fat edhe të tjerët më parë, sepse këta ishin mërzitur të jenë nën mbrojtjen e çfarëdo shteti të krishterë.³⁶

Tomas Arnoldi tregon se ka ndodhur që grupe të mëdha hebrejsh të Spanjës në fund të shekullit të XV kanë ikur të persekutuar dhe nuk kanë gjetur strehim askund tjetër, përveç se në Turqi.

Kjo tregon se: prania e jomuslimanëve disa shekuj me radhë në Sham, Egjipt dhe Spanjë është argument i tolerancës së islamit, ndonëse kjo tolerancë në disa vende të Spanjës shkaktoi zhdukjen e islamit, ashtu që të krishterët e tjerë e shfrytëzuan dobësinë e muslimanëve dhe i sulmuan ata, i zhdukën duke i mbytur e duke i përzënë. Për këtë Francezi Itin Deini thotë: “Muslimanët janë ndryshe nga ajo që besojnë shumë njerëz; ata nuk kanë përdorë asnjëherë forcë jashtë kufijve të Hixhazit (Medines) që t'i detyrojnë të tjerët në islam; prania e të krishterëve në Spanjë është argument i qartë për këtë; të krishterët kanë qenë të sigurt në fenë e tyre gjatë tetë shekujve sa e sunduan muslimanët qytetin e tyre, disa prej tyre kanë pasur pozita të larta në Pallatin e Kordobës, por

---

³⁵ *El-Ekal-ljjat ed-dinijje vel Hal El-islami*, fq. 56-57

³⁶ *Ed-Dave ile-l-Islam*, fq. 183

kur po ata të krishterë u bënë sundues të këtij shteti, hapi i tyre i parë ishte zhdukja e plotë e muslimanëve”.³⁷

3. E drejta e tyre në përmbajtjen e ligjeve të tyre fetare:*

Toleranca islame kundërshtarët e saj vendas nuk i detyron me dispozitat e sheriatit dhe i liron nga dhënia e zeqatit, i cili është njëri prej pesë kushteve të islamit, të cilin muslimani nëse e mohon dhe nuk e jep me qëllim, del nga feja dhe mbytet.

Islami nuk i obligon jomuslimanët të dalin as në xhihad me muslimanët edhe pse aty është kulmi i islamit, ngase dobia e tij është në sigurinë e muslimanëve dhe të banorëve të tjerë të shtetit islam. Shkaku pse ata lirohen nga këto dy kushte islame është se ata paguajnë tatim për t'u liruar nga ky obligim. Kjo në islam quhet (xhizje). Sër Tomas Arnoldi thotë: “Kjo xhizje e zakonshme nuk i rëndonte pleqtë e tyre, kur kemi parasysh se ata me këtë liroheshin nga shërbimi obligativ ushtarak që ishte e i obliguar për muslimanët”.³⁸

Gjithashtu islami i toleronte jomuslimanët ta jetojnë jetën e tyre civile (të drejtën civile) sipas ligjeve të tyre të veçanta, siç është martesë, shkurorëzimi etj.

Në të drejtën penale juristët islam vendosën që mbi jomuslimanët e shtetit islam të mos ekzekutohet ligji, përveç për ato dispozita që konsiderohen të ndaluara

---

³⁷ *Muhammed Resulullah*, fq. 332

* *El-Ekal-lijjat ed-diniye vel Hal El-islami*, fq. 13-19

³⁸ *Ed-Dave ile-l-Islam*, fq. 77

edhe në fenë e tyre, siç janë vjedhja dhe amoraliteti, por jo edhe në ato që ata në fenë e tyre i konsiderojnë të lejuara, siç është pija alkoolike dhe ngrënia e mishit të derrit.³⁹

Kur prijësi i besimtarëve, Omer ibn Abdul Azizi r.a., pati mospajtimin me muslimanët lidhur me çështjen e banorëve të siguruar për të drejtën e tyre civile, se a t'ua lejojë ato dispozita të fesë së tyre që në fakt bien ndesh me islamin, atëherë i shkroi imam Hasan El Basriut - Allahu e mëshiroftë - që t'i japë përgjigje: "Si ishte puna e Hulefai rashidinëve, a i kanë liruar banorët e siguruar të bëjnë martesë që në parimet islame ëshët e ndalur, të pinë alkool dhe të hanë mish të derrit? Hasan El-Basriu iu përgjigj: Ata e japin xhizjen që të lirohen në atë që e besojnë, e ti je pasues e jo shpikës. Selam".⁴⁰

Nga kjo kuptojmë se banorët e siguruar e kanë pasur gjykatën e tyre të veçantë ku ata gjykoheshin, e nëse dëshironin, paraqiteshin edhe në gjyqet islame. Këtë e regjistron historia. Nëse shkonin për gjykim te muslimanët, aty gjykoheshin me drejtësi. Allahu xh.sh. në Librin e Tij thotë: **"Në qoftë se vijnë te ti (për ndonjë gjykim), gjyko mes tyre ose hiqju tyre. Nëse prapsesh prej tyre (nuk gjykon), ata nuk mund të sjellin ty kurrfarë dëmi. Po nëse gjykon mes tyre, gjyko drejtë; Allahu i do të drejtit"** (El Maide 42).

Historiani perëndimor Adam Mitz në librin e tij "Qytetërimi islam në shekullin e XIV" thotë:

"Sheriati islam ishte vetëm për muslimanët. Ai i ndau popujt e tjerë në gjykatat e tyre të posaçme, në të cilat nga ajo që e dimë ne, ato ishin gjykata gjykata kish-tare, ndërsa gjithashtu edhe prijësit e gjykatave shpirtërore kishin pozitën e gjykatësve të lartë. Ata kanë shkruar edhe shumë vepra të drejtësisë, duke mos u kufizuar ve-

---

³⁹ *Hukuk Ehludhimme fi-d-Deuleti-l-Islam*, fq. 20-21

⁴⁰ *Hukuk Ehludhimme fi-d-Deuleti-l-Islam*, fq. 22

tëm në çështjet e martesës, por në to përfshinin edhe çështje të trashëgimisë dhe shumë mospajtime të tjera me të cilat të krishterët dalloheshin nga të tjerët, e në të cilat shteti nuk u përzihej”.⁴¹

Nga kjo kuptojmë se islami nuk i ka ndëshkuar jomuslimanët për ndonjë vepër e cila ishte e lejuar në ligjin e tyre, siç ishte pirja e alkoolit dhe ngrënia e mishit të derrit, edhe pse këto janë të ndaluara në sheriatin islam.

Nuk ka dyshim se toleranca islame nuk është përsëritur në asnjë ligj fetar, dispozitë ose sistem. Gustaf Luboni në librin e tij “Qytetërimi arab” thotë:⁴² “Çlirimet arabe kanë pasur mundësi t’i mbyllin sytë dhe të bëjnë krime siç bënin zakonisht çliruesit e tjerë, të sillen keq me ata që i mundnin dhe t’i detyronin ta përqafojnë fenë e tyre e kështu ta përhapin fenë nëpër tërë botën..... Megjithatë arabët iu shmangen kësaj. Këtë e kuptuan edhe halifët e mëparshëm që kishin kulturë politike e cila rrallë mund të gjendet te thirrësit e feve të tjera, pra se sistemet fetare nuk zbatohen me dhunë, andaj i trajtonin njerëzit me butësi, siç e kemi vërejtur me banorët e Sirisë, të Egjiptit dhe të Spanjës. Kështu ata në çdo territor që kanë sunduar, i kanë lënë njerëzit të lirë që t’i praktikojnë ligjet, sistemet dhe besimet e tyre, duke mos i obliguar me asgjë, pos me taksën (xhizje) e zakonshme që ishte shumë më e lehtë nëse e krahasojmë me atë që paguanin më parë për arsye të mbrojtjes së sigurisë së tyre. E vërteta është se popujt nuk kanë njohur çlirues aq tolerantë si arabët, e as fe tolerante si feja e tyre”.

---

⁴¹ *El-Hadare-l-Islamijje fi-l-karnir-rabi el hixhri*, vëll. 1, fq. 85

⁴² *El-Ekal-hijjat ed-dinijje vel Hal El-islami*, fq. 54

4. E drejta e tyre për drejtësi:

Islami është fe e drejtësisë. Allahu xh. sh. ka vendosur rregulla të hollësishtme që njerëzit të kenë drejtësi dhe të kenë kujdes mos të bëjnë padrejtësi. Allahu thotë: **“Ai e ngriti edhe qiellin dhe Ai vuri drejtësinë. Që të mos kaloni kufirin në drejtësi. Edhe ju mbani me drejtësi peshojën, e mos lëni mangu në peshojë!”** (Er Rahman 7-9). Ai gjithashtu thotë: **“Ne i dërguam të dërguarit Tonë me dokumente të qarta dhe Ne zbritëm me ata librin dhe drejtësinë që t’i përmbahen njerëzit të së drejtës. Ne e kemi zbritur edhe hekurin që në të ka forcë të fortë dhe dobi për njerëz, e edhe për t’u ditur tek Allahu se kush ndihmon Atë (rrugën e Tij) dhe të dërguarit e Tij duke i besuar të fshehtës. S’ka dyshim se Allahu është i Fuqishëm, Mbizotërues”** (El-Hadid 25). Urdhëri për drejtësi është për çdo ndodhi edhe në qoftë se gjatë drejtësisë dëmtohet vetja ose më të afërmit. Allahu xh.sh. thotë: **“O ju që besuat, vazhdimisht të jeni dëshmuar të drejtë për hirë të Allahut edhe nëse është kundër (interetit) vetvetes suaj, kundër prindërve ose kundër të afërmeve, le të jetë ai (për të cilin dëshmohet) pasanik ose varfnjak, pse Allahu di më mirë për ta. Mos ndiqni pra emocionin e t’i shmangeni drejtësisë. Nëse shtrëmbëroni ose tërhiqeni, Allahu hollësisht di ç’ka punoni”** (En Nisaë 135). Mes njerëzve gjithmonë duhet të gjykohet me të drejtësi, për çka Allahu xh.sh. thotë: **“Allahu ju urdhëron që t’u jepni amanetin të zotëve të tyre dhe kur të gjykoni, ju urdhëron të gjykoni me të drejtë mes njerëzve. Sa e mirë është kjo që ju këshillon. Allahu dëgjon dhe sheh si veproni”** (En Nisaë 58). Ne duhet të jemi të

drejtë edhe në qoftë se vendimi është në të mirën e kundërshtarëve e në dëm të familjes, shokëve e dashamirëve tanë. Allahu xh.sh. thotë: **“O ju që besuat! Bëhuni plotësisht të vendosur për hir të Allahut, duke dëshmuar të drejtën, dhe të mos u shtyjë urrejtja ndaj një populli e t’i shmangeni drejtësisë; bëhuni të drejtë, sepse ajo është më afër devotshmërisë. Kinie dro Allahun se Allahu di hollësisht për atë që veproni”** (El Maide 8). Në kontekst të përkujdesjes se plotë ndaj jomuslimanëve islami gjithashtu i ka lënë ata të lirë të gjykohen sipas shariatit të tyre. Këtë drejtësi mes tyre dhe mes muslimanëve e vërtetoi që ashtu të kenë drejtësi nëse gjykohen me shariatin islam. Allahu xh.sh. thotë: **“Në qoftë se vijnë te ti (për ndonjë gjykim), gjyko mes tyre ose hiqju tyre. Nëse prapsesh prej tyre (nuk gjykon), ata nuk mund të sjellin ty kurrfarë dëmi. Po nëse gjykon mes tyre, gjyko drejtë; Allahu i do të drejtë”** (El Maide 42). Nëse muslimani e vjedh pasurinë e dhimmijut, atij i pritët dora. Kështu veprohet edhe nëse dhimmiju e vjedh pasurinë e muslimanit. Pra, edhe dhimmijut i pritët dora. Gjithashtu nëse me pa të drejtë muslimani bën shpifje për nderin e ndonjë burri apo gruaje nga dhimmijtë, ai gjykohet me dënim për shpifje (hadul kadhf).⁴³

Historia me shkronja të arta ka regjistruar raste të drejtësisë së muslimanëve ndaj jomuslimanëve. Këtu i kemi evidentuar disa nga këto raste:

Një njeri nga ensarët, i quajtur Tu’me ibn Ubejrik nga fisi Beni Dha’fer ibn Harith, ia kishte vjedhur prazmoren një muslimani tjetër fqinj. Muslimani i vjedhur quhej Katade ibn Nu’man. Ai në atë prazmore kishte pasur një çantë me miell, por meqë çanta kishte qenë e

---

⁴³ *Hukuk Ehludhimme fid Deuleti-l-Islam*, fq. 19-20

çarë, mielli vazhdimisht kishte rrjedhur nga çanta derisa kishte arritur te shtëpia e një çifuti, por gajtë rrugës nga derdhja mielli kishte krijuar gjurmë. Aty, te shtëpia e çifutit Zejd ibn Semin e fshehu parzmoren. Autoritetet vendore e kërkuan parzmoren te Tu'me, por nuk e gjetën tek ai. Ai madje u betua se nuk e ka marrë dhe nuk ka njohuri për këtë. Pronarët e parzmoren thanë se ky na e ka marrë, andaj i kërkuan gjurmët e saj derisa sa arritën te shtëpia e çifutit. E morën çifutin dhe e pyetën, ndërsa ai tha: "Ta'me ibn Ubejrik ma ka shitur mua". Për këtë dëshmuar edhe disa çifutë. Benu Dha'feri – u përgjigjën ata, pra populli i Tu'mes. Të gejtur në një gjendje të tillë, vendosën të shkojnë deri te i Dërguari i Allahut. Shkuan dhe i treguan atij fill e për pe dhe kërkuan të bisedojnë me të për shokun e tyre (Ta'men), andaj i thanë: "Nëse çifuti nuk pranon, do të shkatërrohet dhe do të zbulohet shoku jonë, ndërsa në të kundërtën, do të shfajësohet çifuti. Pejgamberi a.s. deshi ta dënojë çifutin te i cili u gjet parzmorja,⁴⁴ mirëpo pikërisht në këto momente u shpallën ajetet e mëposhtme për shfajësimin e hebreut dhe i gjykuan ata që e akuzuan atë pa të drejtë. Këto ajete lexohen gjithmonë në Kur'an që ashtu drejtësia të mbetet rrugë për muslimanët. Asaj duhet t'i përmbahen të gjithë njerëzit, qofshin ata muslimanë ose jomuslimanë, për çka Allahu xh.sh. thotë: **"Ne të zbritëm ty (Muhammed) librin (Kur'anin) me plot të vërteta, që të gjykosh mes njerëzve me atë që të mësoi Allahu. Mos u ngatërro për tradhëtarët (mos u dil në ndihmë). Kërkoj falje (për këtë) Allahut. Allahu falë, mëshiron. Mos polemizo për ata që tradhëtojnë vetveten. Allahu nuk e do atë që është gënjeshtar e mëkatar. Ata fshihen (turpërohen) prej njerëzve, e nuk turpë-**

---

⁴⁴ *Esbabu-n-Nuzul, li-I-Vahidi*, fq. 210-211

rohen prej Allahut, e Ai është me ta edhe kur planifikojnë fshehtas thënie me të cilat nuk është i kënaqur Ai. Allahut nuk mund t'i shpëtojnë veprimet e atyre. Ja, ju jeni ata që i mbrojtët (gënjeshtarët) në jetën e kësaj bote. Kush do të polemizojë me Allahun për ta Ditën e Gjykimit, apo kush do ti marrë në mbrojtje?” (En Nisaë 105-109).

Më parë u tregua ngjarja e koptit egjiptian me djalin e Amr ibn Asit r.a.⁴⁵ Amri ishte guvernator i Egjiptit, kur djali i tij e rrahu me kamxhik një njeri nga koptët duke thënë: “Unë jam djali i të ndershmëve”. Kopti nuk i mbeti tjetër, pos që të shkojë te prijësi i besimtarëve Omer ibn Hattabi r.a. në Medine, te i cili shkoi dhe u ankua. Halifja e thiri Amr ibn Asin r.a. me djalin e tij, ia dha kamxhikun koptit dhe i tha: “Bjeri birit të të ndershmëve”. Kur mbaroi së rrahuri, Omeri r.a. iu kthye dhe i tha atij: “Bjeri edhe Amrit në kokë, sepse ai të ka rrahur në sundimin e tij”. Kopti tha: “E rraha atë që më rrahu”. Pastaj Omeri r.a. u kthye kah Amr ibn Asi r.a. dhe i tha: “O Amër, prej kur i ke robëruar njerëzit të cilët nënat e tyre i kanë lindur të lirë?”.

Një ngjarje tjetër rrëfëhet kur Ali ibn Ebi Talibi r.a. ishte prijës i besimtarëve, me ç'rast ai ra në konflikt me një hebre, andaj bashkë me hebreun dolën para gjykatësit Shurejh ibn Harith El-Kindi. Këtë tregim e tregon vetë Shurejhi: “Aliu r.a. kur ra në konflikt me Muavijen r.a., e humbi prazmoren. Pasi u kthye, e gjeti atë te një hebre që e shiste në tregun e Kufes. Ai i tha: “O hebre, kjo prazmore është e imja, nuk e kam dhuruar, e as nuk e kam shitur”. Hebreu tha: “Kjo është prazmoria ime dhe në dorën time”. Aliu r.a. i tha: “Mes meje dhe mes teje është gjykatësi.”. Shurejhi tregon: “Erdhën të dy. U

---

⁴⁵ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 19-21

ul Aliu r.a. pranë meje, kurse hebreu para duarve të mia. Aliu r.a. tha: Kjo është prazmorja ime, të cilën unë as nuk e kam dhuruar, e as nuk e kam shitur”. Pastaj Shurejhi i tha hebreut: “Çka thua ti?”. Ai tha: “Kjo është prazmorja ime, në duart e mia”. Shurejhi tha: “O prijës i besimtarëve, a ke argument?”. Ai tha: “Po, djali im Hasani dhe Kanberi dëshmojnë se prazmorja është e imja”. Shurejhi tha: “O prijës i besimtarëve, dëshmia e djalit për babain nuk pranohet”. Aliu r.a. tha: “Allahu qoftë i Lartësuar! Njeriut nga banorët e xhennetit nuk i pranohet dëshmia! E kam dëgjuar të dërguarin e Allahut duke thënë: Hasani dhe Husejni janë zotërinj të të rinjve të banorëve të xhennetit”.⁴⁶ Hebreu tha: “Udhëheqësi i besimtarëve po kërkon gjykim dhe po gjykohet kundër tij! Dëshmoj se kjo fe është e vërtetë dhe dëshmoj se nuk ka Zot tjetër, përveç Allahut, dhe se Muhammedi është rob dhe i dërguar i Allahut. Prazmorja është e jotja, o udhëheqës i muslimanëve”.⁴⁷

Prej drejtësisë me jomuslimanët kemi edhe rastin e udhëheqësit të besimtarëve Omer ibn Abdul Aziz r.a. i cili urdhëroi që një thirrës të thërrasë: “Cilit i është bërë padrejtësi, le të tregojë”. Me këtë rast u ngrit një njeri dhimmij nga banorët e Himsit cili kishte flokë dhe mjekër të bardhë dhe tha: “O udhëheqës i besimtarëve, kërkoj nga ju të gjykoni me Librin e Allahut”. Halifja tha: “Çka është puna?”. Dhimmiju tha: “Abas ibn Velid ibn Abdul Meliku e ka uzurpuar tokën time”. Meqë Abbasi ishte ulur, halifja iu drejtua atij: “O Abas, çka thua?”. Ai tha: “Ma ka ndarë udhëheqësi i besimtarëve Velid ibn Abdul Meliku dhe e ka hedhur mbi mua”. Omeri i tha: “Çka thua ti tash, o dhimmij?”. Ai tha: “O udhëheqës i besimtarëve, kërkoj të gjykoni me Librin e Allahut”.

⁴⁶ *Sunenu-t-Tirmidhij*, vëll. 5, fq. 656

⁴⁷ *Abharu-l-Kuda*, vëll. 2, fq. 200

Omeri tha: “Më shumë përparësi ka të pasohet Libri i Allahut sesa libri i Velid ibn Abdul Melikut”. Ngrihu, o Abas, dhe ktheja tokën e vet”. Kështu ai ia ktheu tokën dhimmijut.⁴⁸

Kjo e ka bazën në fjalën e të Dërguarit a.s. “*Kush i bën padrejtësi një të sigurnari, apo e detyron në diçka që ai s’ka mundësi ta bëjë apo i merr diçka pa dëshirën e tij, unë do të jem kundërshtar i tij në Ditën e gjykimit*”.⁴⁹

Ngjashëm me këtë tregim një tjetër të tillë transmeton edhe historiani Ibn Ethir,⁵⁰ i cili tregon se prijësi Imadud-Din Zenki kishte hyrë në ishullin e Ibn Umerit. Ishte stina vjeshtë. Ai zbriti në kështjellë, kurse ushtria zbarkoi në shatorre. Në grupin e emirëve ishte edhe emiri Izud Din Ebu Bekër Ed-Dubejsi, njëri ndër emirët që gëzonte shumë autoritet dhe që i shkante fjala. Ai zbriti në një shtëpi çifute dhe e nxorri atë nga shtëpia. Hebreu kërkoi ndihmë nga Imadud-Dini i cili hipur mbi kafshë e pyeti hebreun për gjendjen e tij, ndërsa ai ia tregoi fill e për pe. Derisa hebreu ecte në këmbë, Dubejsi qëndronte anash Imadud-Dinit. Kur e dëgjoji këtë lajm ai, e shikoi Dubejsin me një shikim hidhërues, por nuk i foli asnjë fjalë. Priti derisa hynë në qytet, e pastaj e urdhëroi Dubejsin që ta lëshojë shatorren e uzurpuar.

Nga ngjarjet më interesante të drejtësisë së muslimanëve me të tjerët është rasti me komandantin Ibn Muslim El Bahili - Allahu e mëshiroftë – i cili ishte çlirues i shumë vendeve, çlirues i Kinës dhe çlirues i Samarkandit, por këtij populli nuk ua dha alternativën për hyrje në islam, sigurim ose luftë. 20 vite pas çlirimit të këtij vendi, kur halife i muslimanëve u bë Omer ibn Abdul Aziz r.a., banorët e Samarkandit dëgjuan për drejtësinë e tij, andaj

---

⁴⁸ *Tarih Dimeshk*, vëll. 45, fq. 358

⁴⁹ *Sunen Ebi Davud*, Kitabu-l-haraxh vel Imare vel Fej, vëll. 3, fq. 437

⁵⁰ *Et-Tarihu-l-Bahir fi-d-Deuleti-l-Utabikijje*, fq. 76

një delegacion prej tyre shkoi tek ai dhe u ankuan nga qëndrimi i Kutejbes, i cili atëherë kishte vdekur. Ata i thanë Omerit r.a.: “Kutejbeja nuk na ka lënë të lirë, siç kërkon e drejta islame”. Atëherë Omeri r.a. i shkroi guvernatorit të tij në Samarkand dhe e urdhëroi ta lëshojnë Samarkandin ai dhe ushtria e tij dhe banorët e tij t’i lënë të lirë të zgjedhin mes tre zgjidhjeve. Kur e lëshuan vendin muslimanët, një numër i madh i banorëve të atij vendi e pranuan islamin.⁵¹

Është me rëndësi të thuhet edhe se nuk është panjohur për muslimanët se çfarë të drejtash kanë jomuslimanët në shtetin e tyre. Kështu nëse udhëheqësi ishte i pakujdesshëm në diçka, përgjegjësit (dijetarët) ishin ata që kërkonin të ketë drejtësi ndaj tyre ose kërkonin largimin e padrejtësisë ndaj tyre. Nga këto ngjarje kemi edhe halifen emevij, Velid ibn Jezidin, i cili i dëboi dhimmijt nga Qiproja dhe i dërgoi në Sham, për çka u hidhëruan juristët dhe dijetarët islam dhe këtë e konsideruan si padrejtësi dhe armiqësi. Kur erdhi në hilafet djali i tij Jezidi, i cili ishte i drejtë, dijetarët i folën për t’i kthyer dhimmijtë në vendin e vet, prandaj ai i ktheu. Atëherë ata e konsideruan këtë halife si njërin prej më të drejtëve të Beni Umejjes dhe thanë: “Më të thyerit dhe më të mangtit kanë qenë më të drejtit e Beni Mervanit”. Këtu e kanë qëllimin për Omer ibn Abdul Azizin r.a. dhe Jezid ibn Velidin - Allahu i mëshiroftë.⁵²

Njëri nga shembujt më konkret është qëndrimi i imam El-Euzait ndaj guvernatorit abasit në kohën e tij kur ai e dëboi një popull nga banorët e siguruar prej kodrës së Libanit, sepse një grup prej tyre e kundërshtuan përgjegjësinë e mbledhjes së tatimeve. Ky guvernator ishte një i afërm i halifes. Ai, Salih bin Abdullah bin

---

⁵¹ *Kisas min tarib*, Tantavi, fq. 85

⁵² *Futubu-l-Buldan*, fq. 214

Abbas El Euzaij, i shkroi një letër të gjatë atij në të cilën i tha: Si i fajësoni të gjithë me gabimin e disave prej tyre që të dëbohen nga shtëpia dhe pasuria e tyre kur Allahu ka gjykuar: **“E askush nuk do ta bartë barrën e tjetrit” (En Nexhm 38)**. Kjo është e vërteta që duhet të ndiqet dhe porosia më e drejtë që duhet të mbahet mend dhe të kujdesetmi për të. Porosia e Pejgamberit a.s. thotë: *“Kush i bën padrejtësi të sigurvearit ose e obligon më tepër sesa ka ai mundësi, unë do të jem kundërshtari (hasmi) i tij”*.⁵³ *“Ata nuk janë robër që të transferohen nga një vend në tjetër, por janë të lirë dhe banorë të sigurvear”*.⁵⁴

Për ta kuptuar drejtësinë e islamit dhe të muslimanëve ndaj jomuslimanëve në çdo situatë dhe kohë, duhet të dimë se shembull të tillë nuk ka pasur në fetë, në popujt dhe në shtetet e tjera. Këtë e kanë pranuar shumë dijetarë dhe njerëz me famë të popujve që kanë dëshmuar dhe kanë lënë shembuj konkret në regjistrat historikë për të vërtetuar të drejtën dhe realitetin.

Historiani i njohur Britanez (Herbert Xhorxh Vels) për mësimet islame thotë: “Islami ka themeluar në botë tradita madhështore për të vepruar drejtësi. Ai te njerëzit do ta ngjallë shpirtin e nderit dhe tolerancës. Ai ka humanitet të lartë, që ka mundësi të realizohet. Ai ka krijuar shoqëri njerëzore që nuk mund ta gjesh në ndonjë shoqëri tjetër të mëparshme”.⁵⁵

Sër Tomas Arnoldi, duke biseduar për divergjencat dhe përçarjet në shekujt e parë të shtetit islam mes grupeve krishtere kundërshtarë në Sham dhe Egjipt, në librin e tij të njohur “Thirrja islame” thotë: “Parimet e tolerancës islame i kanë ndaluar veprat që përmbajnë padrejtësi, madje muslimanët ishin ndryshe nga të tjerët. Këtë

---

⁵³ *Es-Sunemu-l-Kubra*, Bejheki, vëll. 9, fq. 205

⁵⁴ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 31

⁵⁵ *Min Rerai Hadarefina*, dr. Mustafa Sibai, fq. 146

e shohim në faktin se ata nuk kanë kursyer energji që të veprojnë me drejtësi dhe barazi me të gjithë të krishterët. Shembull për këtë është rasti pas çlirimit të Egjiptit, kur jakubët e shfrytëzuan rastin për ta dëbuar sundimin bizantin që ortodoksët t'i ndërtojnë kishat e tyre. Megjithatë muslimanët ua kthyen vendin pronarëve legjitim të saj, por pasi që ortodoksët e treguan se cila është prona e tyre”.⁵⁶

Orientalisti Sakali (Emari) thotë: “Ata të cilët u sunduan nga banorët e Ishullit (d.m.th. sakalët) ishin të qetë dhe të gëzuar në kohën e emirëve arabë muslimanë. Gjendja e tyre ishte shumë më e mirë se gjendja e vëllezërve të tyre italianë të cilët ishin nën sundimin e Nir Nuxhurmanijëve dhe të huajve”.⁵⁷

Nadhmi Luka thotë: “Nuk shoh ligj i cili thërret në drejtësi, që mohon padrejtësinë dhe fanatizmin, sikur ligji i cili thotë: **“Dhe të mos u shtyjë urrejtja ndaj një populli e t’i shmangeni drejtësisë” (El Maide 8).** Cili njeri pas kësaj e respekton veten dhe i nënshtrohet ndonjë parimi tjetër e jo këtij ose e pranon ndonjë fe e cila ka më pak tolerancë dhe drejtësi se kjo?”.⁵⁸

5. E drejta e tyre në mbrojtjen e gjakut, pasurisë dhe nderit:

Islami ia ruan njeriut të drejtat esenciale në jetë, pa të cilat ai nuk mund të ekzistojë. Ato janë: ruajtja e shpirtit, gjakut, pasurisë, nderit dhe mendjes. Në këto të drejta janë të barabartë si muslimani, ashtu edhe jomusli-

---

⁵⁶ *Ed-Dave ile-l-Islam*, fq. 87-88

⁵⁷ *El-Islamu-d-dini-l-fitri-l-ebedijj*, fq. 290

⁵⁸ *Muhammed Errisale ve-r-Resul*, fq. 26

mani, qoftë ai vendas ose i ardhur. Ato janë të drejta dhe shenjtëri të ruajtura të cilat nuk cenohen asnjëherë, pos për ndonjë shkak ligjor. Në këto të drejta janë të barabartë si muslimanët, ashtu edhe jomuslimanët. Nuk lejohet mbytja e tyre, përveç se me kisas ose dënimi me “hadd”, sepse Allahu thotë: **“Thuaj: Ejani t’ju lexoj atë që me të vërtetë ju ndaloi Zoti juaj: të mos i shoqëroni Atij asnjë send, të silleni mirë me prindërit, të mos i mbytni fëmijët tuaj për shkak të varfërisë, sepse Ne ju ushqejmë juve dhe ata, të mos u afroheni mëkateve të hapta apo të fshehta, mos e mbytni njeriun, sepse mbytjen e tij e ndaloi Allahu, përpos kur është me vend. Këto janë porositë e Tij, kështu që të mendoni thellë”** (El Enam 151).

Gjithashtu thotë: **“(Për këtë (shkak të atij krimi) Ne u shpallëm (ligj) beni israilëve se kush mbyt një njeri (pa të drejtë), pa pasë mbytur ai ndonjë tjetër dhe pa pasë bërë ai ndonjë shkatërrim në tokë, atëherë (krimi i tij) është si t’i kishte mbytur gjithë njerëzit. E kush e ngjall (bëhet shkak që të jetë ai gjallë) është si t’i kishte ngjallur (shpëtuar) të gjithë njerëzit”** (El Maide 32).

I dërguari Muhammedi a.s. në hutben e Arafatit tha: *“Me të vërtetë gjaku juaj, pasuria juaj dhe nderi juaj janë të shenjta për ju, ashtu siç është e shenjtë kjo ditë në këtë vend dhe në këtë muaj”*.⁵⁹ Kjo nuk është e veçantë për muslimanët, sepse i Dërguari i Allahut thotë: *“Kush e mbyt (vret) dhimmijun, nuk e ndjen erën e xhennetit, edhe pse era e tij arrin dhe ndjehet katërdhjetë vite ecje”*.⁶⁰

Nuk lejohet dëmtimi i jomuslimanit pa të drejtë, në çfarëdo qoftë mënyre kjo, si psh: nuk lejohet cenimi i nderit të tij, shkelja e pasurisë së tij, sulmi ndaj tij apo

---

⁵⁹ *Sahihu-l-Buhari*, vëll. 2, fq. 191

⁶⁰ *Sahihu-l-Buhari*, vëll. 8, fq. 48

mbytja pa të drejtë ligjore. Transmetohet se njëri prej muslimanëve e ka mbytur një banor të siguruar dhe kjo çështje u ngrit deri te Pejgamberi a.s, i cili tha: “Unë kam më të drejtë që të zbatoj sigurinë e tij”, pastaj urdhëroi që vrasësi të mbytet.⁶¹

Në hilafetin e Omer ibn Hattabit r.a. një njeri nga Beni Bekr bin Vaili e mbyti me qëllim një njeri nga banorët e siguruar. Omeri r.a. e dorëzoi njeriun te të autorizuarit e të vrarit që ta mbysin, ashtu që ata e mbytën.⁶²

Transmetohet nga halifeja i drejtë dhe prijësi i besimtarëve, Ali bin Ebi Talibi - Allahu qoftë i kënaqur me të – se atij ia sollën një burrë që e kishte mbytur një të siguruar. Pasi i kreu hetimet, ai urdhëroi të mbytet. Në ndërkohë erdhi vëllai i të ekzekutuarit dhe tha: “Unë e kam falë”. Ali r.a. tha: “Mos vallë të kanë kërcënuar?”. Ai tha: “Jo, por mbytja e tij nuk ma kthen mua vëllain tim dhe nuk e kompenson atë. Unë jam i gatshëm t’ia fali atij”. Aliu r.a. tha: “Ti e di më mirë se kush është në sigurinë tonë, gjaku i tij është si gjaku jonë dhe shpagimi i tij është si shpagimi ynë”. Në një transmetim tjetër thuhet: “Ata e kanë paguar xhizjen për të qenë gjaku i tyre si gjaku ynë dhe pasuria e tyre si pasuria jonë”.⁶³

Kurse, për sa i përket luftës në islam - që është e njohur si “xhihad” – ajo nuk bëhet pa ndonjë arsye, pos për ndonjë shkak të fortë dhe për qëllime të larta. Ajo lejohet vetëm në këto raste:

1. Të jetë hakmarrje ndaj armiqve sulmues, siç thotë Allahu xh.sh: **“Dhe luftoni në rrugën e Allahut kundër atyre që ju sulmojnë e mos e teproni se Allahu nuk i do ata që e teprojnë (e fillojnë luftën) (El Be-**

---

⁶¹ *Sunen Darekutni*, vëll. 3, fq. 135, numri i hadithit: 167

⁶² *Hukuku Ehludhimme fi-d-deuleti-l-Islamiye*, fq. 18

⁶³ *Es-Sunenu-l-Kubra*, vëll. 8, fq. 34; Shih: *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 13

kare 190), gjithashtu thotë: (Muaji i shenjtë (i sivjetit) është për muajin e shenjtë (të vjetit), e shenjtëritë (shkelja e tyre) janë masë ndëshkuese. Pra, kush ju sulmon juve, kthenia sulmin atij edhe ju po në atë masë dhe kini frikë nga Allahu e ta dini se Allahu është me të devotshmit” (El Bekare 194).

2. Të jetë dënim për ata të cilët i kanë thyer zotimet dhe marrëveshjet, siç thotë Allahu: “E nëse ata i thyejnë zotimet e tyre pas marrëveshjes, ofendojnë fenë tuaj, atëherë luftoni krerët e mohuesve. Ata vërtet nuk kanë besë, luftoni që të frenohen (nga krimi e fyerja” (Et Teube 12).

3. Për t’i penguar ata të cilët e ndalojnë arritjen e thirrjes së vërtetë te njerëzit, siç thotë Allahu: “Luftoni ata (idhujtarët) derisa të zhduket propagandimi i idhujtarëve dhe derisa të aplikohet feja vetëm për Allahun. E në qoftë se ndalen (nga propaganda dhe lufta), atëherë lëreni armiqësinë, përveç atyre që janë zullumqarë” (El Bekare 193).

4. Të jetë ndihmë ndaj atyre që u është bërë padrejtësi. Qëllimi i saj duhet të jetë largimi i padrejtësisë. Allahu xh.sh. thotë: “Ç’keni që nuk luftoni për Zotin dhe për (t’i shpëtuar) të paaftit: nga burrat, nga gratë e nga fëmijët, të cilët luten: “Zoti ynë! nxirrna nga ky fshat (Meka), banorët e të cilit janë mizorë. Jepna nga ana Jote shpëtim e ndihmë!” (En Nisa 75).

El-Hindi Bixhi Rauderik thotë: “Islami ia ka lejuar të dërguarit të tij xhihadin për ta larguar padrejtësinë dhe persekutimin, si dhe zhdukjen e pengesave të cilat qëndrojnë përballë thirrjes islame, e cila nuk e detyron asnjërin të hyjë në këtë fe me dhunë, por i fton njerëzit ta pranojnë dhe i lë në liri të plotë për të zgjedhur. Për këtë ata të cilët hyjnë në islam duhet t’i përmbahen atij dhe ta

mbrojnë këtë fe. Islami është fe e paqes, e paqja është me Allahun dhe me të gjithë njerëzit”.⁶⁴

Po i kthehem fillimit dhe po them: Gjithashtu jomuslimanët kanë të drejtë në mbrojtjen e pasurisë së tyre: vjedhësit i pritët dora, uzurpuesit e saj dënohen, nëse huazohet nga ata diçka, duhet t’u kthehet, ndërsa ai që i godet, ndëshkohet. Transmeton Halid bin Velidi se Pejgamberi a.s.ka thënë: *“Nuk lejohet (të merret) pasuria e të premtuarve, përveçse me të drejtë”*.⁶⁵

Transmetohet se njëri ndër komandantët e Ahmed bin Tulunit sundonte në një qytet të Egjiptit. Një herë në pallatin e Ahmed bin Tulunit shkoi një murg i krishterë që të ankohej për komandantin. E panë disa rojtarë që interesoheshin për komandantin dhe i thanë atij: “Çka ke?”. Ai tha: “Më ka bërë padrejtësi, m’i ka marrë nga unë 300 dinarë”. Rojtari i tha atij: “Mos u anko, unë do t’i jap 300 dinarë. E mori te shtëpia e tij dhe ia dha 300 dinarë”. Murgu i mori të hollat dhe shkoi.

Ky lajm i shkoi Ahmed bin Tulunit, i cili urdhëroi ta sjellin komandantin, rojtarin dhe murgun. Pastaj i tha komandantit: “A nuk është kjo tallje, ndërsa furnizimi yt i dëmshëm? A nuk është dashur që t’ia kthesh atij ato të holla?”. Komandanti pohoi: “Ashtu është”. Atëherë Ibn Tuluni tha: “Çka të shtyri të veprosh ashtu?”.

Për këtë shkak urdhëroi që ai të largohet nga udhëheqësia e qytetit, ndërsa rojtarin e largoi nga rojtaria. Pastaj e sollën edhe murgun, të cilit ai i tha: “Sa të holla ka marrë ai prej teje?”. Ai tha: “300 dinarë”. Ibn Tuluni tha: “Mjerë për ty, pse nuk thua 3000 dinarë?”. Sikur ta thoje këtë fjalë, unë do t’ia kisha marrë ato komandantit

---

⁶⁴ *Kahur ani-Islam*, fq. 288

⁶⁵ *Musned Imam Ahmed*, vëll. 4, fq. 89

nga pasuria e tij dhe do t'i jepja ty.⁶⁶ Pastaj i mori të hollat nga komandanti dhe ia dha murgut.

Duhet të ruhet nderi i tyre, të largohet e keqja nga ato dhe të ndalohet përgojimi i tyre, sepse të siguruar konsiderohen ata që i kanë të drejtat si muslimanët, siç thotë Ibn Abidini.⁶⁷

Është pyetur.⁶⁸ Abdullah bin Vehbi, shoku i Imam Malikut -Allahu e mëshiroftë- për përgojimin e të krishterëve, për çka ai tha: “A nuk janë edhe ata njerëz?” Ata i thanë: “Gjithsesi po”. Atëherë ai u tha: “Allahu thotë: **“Dhe njerëzve u thuani fjalë të mira” (El Bekare 83)**”.

Këto të drejta madhështore nuk janë vetëm për vendasit jomuslimanë, por gjithashtu vlejnë edhe për të tjerët të cilët janë nën strehimin e muslimanëve. Ata kanë siguri, mbrojtje dhe të drejtën e përkujdesit, siç thotë Allahu: **“E nëse ndokush prej idhujtarëve të kërkon strehim, ti strehoje në mënyrë që t'i dëgjojë fjalët e Allahut (Kur'anin), e mandej përcille deri në vendin e tij të sigurt. Këtë, ngase ata janë popull që nuk e dinë (të vërtetën e fesë islame” (Et Teube 6).** E drejta e strehimit në islam është e njohur në mesin e muslimanëve. Ajo nuk është për një grup të veçantë nga ata, por është, siç transmeton udhëheqësi i besimtarëve, Ali bin Ebi Talibi r.a. se Pejgamberi a.s ka thënë: *“Përkujdesja (ndaj jomuslimanit) që e merr muslimani është e përyjithshme dhe atë mund ta marrë edhe më i dobëti. Kush e shkel (fjalën e dhënë) të muslimanit, qoftë i mallkuar nga Allahu, nga melekët dhe nga mbarë njerëzimi. Nga ai nuk pranohet as pendimi e as të ndryshuarit (të tij)”*.⁶⁹ Pejgamberi a.s. gjithashtu thotë: *“Strehimi nën mbrojtjen e muslimanit mund të kërkohet edhe nga më i dobë-*

---

⁶⁶ *Et-Tedbkire-l-Hamdunijje*, vëll. 3, fq. 200-201

⁶⁷ *Reddu-l-Muhtar ala Derru-l-Muhtar*, vëll. 3, fq. 244

⁶⁸ *Behxhetu-l-Mexhalis ve Enesu-l-Mexhalis*, vëll. 1 dhe 2, fq. 754

⁶⁹ *Sabihu-l-Buhari*, vëll. 4, fq. 74

ti”.⁷⁰ Për këtë shkak, Ummi Haneja vajza e Ebu Talibit r.a., i tha Pejgamberit a.s. ”O i dërguari i Allahut, vëllai im Aliu dëshiron ta mbytë filanin nga hubejritët, ndërsa ai është nën mbrojtjen time. Pejgamberi a.s. i tha: O Ummi Hane, ai që është nën mbrojtjen tuaj është edhe nën mbrojtjen tonë”.⁷¹

Të strehuarit dhe siguria e dhimmijve nga kundërshtarët në fe, si dhe kujdesi për mosmbytjen e të strehuarve, përforcimi në domosdoshmërinë e mbrojtjes së tyre dhe ndalimi i armiqësisë pasi që u është dhënë besa dhe siguria, janë virtytet prej virtyteve më të mira islame ndaj kundërshtarëve, të cilat akoma nuk mund ta gjenden në ndonjë fe tjetër jashtë kësaj feje të pastër.

6. E drejta e tyre për mbrojtje nga armiqësia:⁷²

Prej të drejtave thelbësore në të cilat nuk lejohet moskujdesi, është edhe e drejta që shteti islam t’i mbrojë jomuslimanët në tokën e tij nga çdo armik i jashtëm që atyre dëshiron t’u shkaktojë ndonjë të keqe. Kjo do të thotë se edhe ata i gëzojnë të drejtat e përgjithshme si muslimanët, pra edhe ata duhet të mbrohen nga çdo gjë që i dëmton, duhet të luftohen ata që i luftojnë jomuslimanët e shtetit islam, që robërit nga radhët e jomuslimanëve të çlirohen, nga shkakut se ata e paguajnë xhizjen. Ibn Hazmi thotë: “Kushdo që është nën mbrojtjen tonë (nëse atyre – jomuslimanëve - që janë nën kujdesin tonë - ua mësyjnë jomuslimanët), ne duhet të ngrihemi e t’i luftojmë këmbë pas këmbë me armë dhe të vdesim për

---

⁷⁰ *Sunen Ibn Maxhe*, vëll. 2, fq. 895

⁷¹ *Sahibu-l-Buhari*, vëll. 4, fq. 67

⁷² *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 9-11

ta, duke i përkrahur ata që janë nën mbrojtjen e Allahut të madhërishëm dhe të të Dërguarit s.a.v.s., sepse mosmbrojtja e tyre do të ishte shkelje e marrëveshjes për mbrojtje (aktudh-dhimmeh)”.⁷³

Historia dëshmon ngjarje të shumta të cila tregojnë praktikën e muslimanëve. Nga rastet e tilla, që në këtë moment vlen të përmendet, është transmetimi i Ebu Jusufit - Allahut e mëshiroftë⁷⁴ Kur ishte komandant i ushtrisë islame sahabi i nderuar Ebu Ubejde Amir ibn El-Xherrah r.a. i cili e çliroi Shamin, ai bëri marrëveshje me banorët e Shamit për pagimin e xhizjes. Kështu, kur e panë “banorët e siguruar” besnikërinë e muslimanëve dhe sjelljen e mirë ndaj tyre, u bënë forcë ndihmëse kundër armikut të muslimanëve. Ai prej çdo qyteti me të cilin është bërë marrëveshje dërgoi njerëz te romakët për të marrë vesh se çka dëshirojnë të bëjnë ata. Kështu erdhën të gjithë të dërguarit e banorëve të qyteteve dhe lajmëruan se romakët janë përgatitur dhe janë mbledhur aq shumë, sa që diçka e tillë nuk ishte parë më parë. Erdhën të gjithë banorët e qyteteve të prijësit e tyre të cilët i kishte emëruar Ebu Ubejde r.a. dhe i lajmëruan për këtë, e pastaj secili guvernator i çdo qyteti i shkroi Ebu Ubedes r.a. për ta lajmëruar për rastin. Kështu u përcollën lajmet të Ebu Ubedes r.a. dhe kështu, natyrisht, u vështirësua gjendja si për atë, ashtu për muslimanët e tjerë. Ebu Ubejde r.a. i shkroi çdo vali të emëruar në qytete dhe me të cilët ishte bërë marrëveshje që atyre t’u kthehet ajo që atyre u ishte marrë nga xhizja dhe haraçi. Në letrën e tij ai u tha: “Ua kthejmë të hollat, sepse na kanë lajmëruar se janë organizuar disa grupe kundër nesh. Ju

---

⁷³ *El-Furuk*, Karrafi, vëll. 3, fq. 14, Shih: *Meukifu-l-islam min gajri-l-muslimin fi-l-mushtemei-l-islami*, dr. Ali Sava, në librin: *Muameletu gajru-l-muslimin fi-l-islam*, fq. 211.

⁷⁴ *Kitabu-l-Haraxh*, fq. 149-151

na keni kushtëzuar që ne t'ju mbrojmë, por ne nuk kemi mundësi, prandaj po ua kthejmë atë që e kemi marrë nga ju. Nëse Allahu na ndihmon kundër tyre, ne do t'i vazhdojmë kushtet që i ksim ndërmjet vete, të cilat i kemi edhe të shkruara.” Kur ua tha këtë atyre dhe ua ktheu të hollat të cilat i kishin sjellë, ata thanë: “Allahu ju ktheftë te ne dhe ju ndihmoftë kundër romakëve, edhe nëse nuk na ktheni asgjë dhe merrni çdo gjë që na përket neve”.

U ndeshën muslimanët me romakët dhe bënë një luftë të rreptë, më ç'rast u vranë shumë nga të dyja palët, e pastaj Allahu u ndihmoi muslimanëve.

Kur panë banorët e qyteteve të cilët nuk kishin bërë marrëveshje me Ebu Ubejden r.a. se çka i gjeti vëllezërit e tyre idhujtarë, dërguan te Ebu Ubejdeja r.a. njeriëz që të kërkojnë me të marrëveshje. Ai edhe me ata bëri marrëveshje si me të parët, pos që këta e kushtëzuan që: Nëse romakët vijnë të luftojnë me muslimanët dhe zihen rob në territoret e dhimmijve, muslimanët duhet t'i trajtojnë si të sigurt, t'ua japin teshat, pasurinë dhe familjen për t'u kthyer te romakët, pra ata nuk duhet të ndëshkohen me diçka. Ebu Ubejdeja ua plotësoi këtë kërkesë, pastaj ata e dhanë xhizjen dhe ia hapën atij dyert e qyteteve.

Pastaj Ebu Ubejdeja r.a. u kthye prapë. Pas kësaj në çdo qytet me të cilin nuk ishte bërë marrëveshje që kalonte, banorët e tij i dërgonin prijësit e tyre për të bërë marrëveshje. Ai u përgjigjej atyre dhe ua jepte atë që ua kishte dhënë atyre para tyre. Ai nënshkroi marrëveshje me ta, ndërsa në çdo qytet që kalonte të cilit më parë ia kishte kthyer xhizjen, valiu i tyre ia kthente atë që ai ua kishte kthyer më parë nga pasuria e xhizjes dhe haraçit, pra i la të jetojnë në kushtin me të cilin ishin të kushtëzuar më parë, që do të thotë se ai nuk ndryshoi dhe nuk hoqi asgjë”.

Nga rastet me rëndësi në mbrojtjen e jomuslimanëve është gjithashtu edhe qëndrimi i Shejhul-Islam Ibn

Tejmijjes. Kur hynë tatarët në Sham, shkoi Shejhul-Islami të bisedojë me Katlushan për lirimin e robërve. Komandanti tatar i lejoi lirimin e robërve muslimanë, por refuzoi lirimin e banorëve të siguruar, me ç'rast Shejhu i tha: “Ne, nuk jemi të kënaqur me këtë. Ne dëshirojmë t'i lironi të gjithë robërit hebrej e të krishterë; ata janë banorët tanë të siguruar dhe ne nuk dëshirojmë të na mbetet asnjë rob i zënë, pra as prej tyre, as prej muslimanëve. Kur e pa këmbënguljen e tij, ai i liroi të gjithë”.⁷⁵

Halifeja Vathik i liroi të gjithë të robëruarit prej muslimanëve dhe banorët e siguruar të cilët ishin të robëruar te romakët në vitin 231 h. në Sulukije afër Tartusit, në lumin Lamis. Kjo procedurë zgjati katër ditë.⁷⁶

Nëse mbrojtja e jomuslimanëve nga armiqtë e jashtëm ishte e nevojshme, mbrojtja e tyre nga armiqtë e brendshëm ishte edhe më e patjetërsueshme. Mavurdi thotë: “Për shkak të xhizjes që e japin te ne banorët e siguruar, ne obligohemi ndaj tyre me dy gjëra:

E para: Mospengimi i tyre.

E dyta: Garancia për të qenë të sigurt nga ndonjë pengim dhe garanca për të qenë të mbrojtur”.⁷⁷

Sepse, në mosmbrojtjen e tyre ka padrejtësi të madhe. Kurse islami është fe e cila i lufton të gjitha krimet. Allahu i Lartësuar thotë: **“E cilido që bën padrejtësi prej jush, Ne i japim atij të përjetojë një dënim të madh” (El-Furkan 19)**. Pejgamberi a.s. transmeton nga Allahu xh.sh. hadithin kudsij: “O robët e mi! Unë ia kam ndaluar dhunën Vetes dhe e kam ndaluar edhe për ju, prandaj mos i bëni dhunë njëri-tjetrit”.⁷⁸ Për këtë shkak dëmtimi

---

⁷⁵ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 10

⁷⁶ *El-Bidaje ve-n-Nihaje*, vëll. 14, fq. 320-321

⁷⁷ *El-Ahkamus-Sultanije*, fq. 143, dhe *Meukifju-l-islam min gajri-l-muslimin fi-l-muxhtemei-l-islami*, dr. Ali Sava, fq. 211

⁷⁸ *Rijadu-s-Salihin*, fq. 65

dhe padrejtësia ndaj banorëve të siguruar është prej mëkateve të mëdha, ndërsa mbrojtja e zbatimit të marrëveshjes së tyre u bë obligim për halifet e muslimanëve dhe ajo duhet të vazhdojë edhe për pasuesit e tyre, të cilët duhet ta praktikojnë një gjë të këtillë. Pejgamberi a.s. bëri krahasimin e shqetësimit të tyre me shqetësimin e tij dhe të Allahut xh.sh., Pejgamberi a.s. thotë: “*Kush e shqetëson një të siguruar, më shqetëson mua, e kush më shqetëson mua, e shqetëson Allahun*”.⁷⁹

Pejgamberi a.s. zotohet edhe se do të jetë armik në ditën e kijametit për ata që i shqetësojnë banorët e siguruar, me ç’rast thotë: “*Kush e mundon një të siguruar, unë jam armiku i tij, e kujt i bëhem armik, do ta luftoj në Ditën e Gjykimit*”.⁸⁰ Në një transmetim tjetër thuhet: “*Kush i bën padrejtësi një të siguruari apo e detyron në diçka që ai s’ka mundësi ta bëjë apo nga ai merr diçka pa dëshirën e tij, atëherë unë jam kundërshtar i tij Ditën e gjykimit*”.⁸¹

Me këtë na bëhet e qartë se ne duhet t’i mbrojmë banorët e siguruar nga çdo shqetësim, qoftë i vogël apo i madh. El-Karrafi thotë: “Kontrata me dhimmijtë na obligon në të drejta ndaj tyre, sepse ata janë nën strehimin dhe mbrojtjen tonë dhe nën garancën e Allahut, të dërguarit të Tij dhe të fesë islame. Kush bën armiqësi ndaj tyre, qoftë edhe me një fjalë të keqe duke e përgojuar nderin e ndonjërit prej tyre ose me ndonjë formë tjetër të torturës apo duke e ndihmuar një gjë të tillë, ai e ka humbur (nuk do ta gëzojë) mbrojtjen e Allahut, të të Dërguarit s.a.v.s. dhe të fesë islame”.⁸²

Nga rastet sesi janë mbrojtur të drejtat e tyre është edhe ajo që transmetohet nga Amir bin Abdullah El-

---

⁷⁹ *El-Xhamiu-s-Sagir*, numri i hadithit: 8270

⁸⁰ *El-Xhamiu-s-Sagir*, numri i hadithit: 8270

⁸¹ *Es-Sunenu-l-Kubra*, Bejhaki, vëll. 9, fq. 205

⁸² *El-Furuk*, fq. 14

Minberiju, i cili hipur mbi kafshë kaloi pranë një njeriu nga ndihmësit e sulltanit i cili e kishte lidhur një dhimmij dhe e çonte te pallati i emirit, ndërsa dhimmiju kërkonte ndihmë. Amiri shkoi te ai dhe i tha: “Çka është puna jote dhe e atij?”. Ai i tha: “E dërgoj në pallatit të emirit që ta pastroj”. Amiri iu drejtua dhimmijut dhe i tha: “A shkon ti me dëshirën tënde atje?”. Ai tha: “Jo, por ai më nxjerr nga fshati im”. Amiri i tha: “A e ke dhënë xhizjen?”. Dhimmiju tha: “Po”. Pastaj Amiri iu drejtua ndihmësit të sulltanit dhe i tha: “Unë shoh se ai e ka dhënë xhizjen dhe ti nuk e mohon këtë, por e merr me forcë, edhe pse shpirti i tij nuk e dëshiron këtë”, e pastaj i tha: “Lëshoje!”. Ai i tha: “Nuk e lëshoj”. Ai përsëri i tha: “Për Zotin do ta lëshosh”. Ai tha: “Për Zotin nuk e lëshoj”. Atëherë Amiri i tha: “Për Zotin nuk do të bëhet sot padrejtësi nën mbrojtjen e Allahut e unë të jem dëshmitar, për Zotin nuk do të dëmtohet mbrojtja e Pejgamberit a.s. derisa unë të jem gjallë” dhe vazhdoi kështu derisa ai i iku kurse Amiri ia nxorri nga dora dhimmijun.⁸³

Rëndësia e të drejtave të tyre shihet edhe kur Omeri r.a. i pyeste delegacionet që vinin prej krahinave të ndryshme për gjendjen e banorëve të siguruar, për çka ata i thonin: “Nuk dimë asgjë, pos zbatim të premtimit”.⁸⁴ Ai gjithashtu ka këshilluar që edhe pas vdekjes së tij të sillen mirë me banorët e siguruar. Transmeton Ebu Jusufi⁸⁵ nga Husejn bin Amr bin Mejmuni - Allahut e mëshiroftë – se Omeri r.a. ka thënë: “Halifeja ka lënë testament që pas tij të silleni mirë me banorët e siguruar, t’i zbatoni premtimet ndaj tyre, të luftohen ata që i luftojnë ata dhe mos i obligoni jashtë mundësive të tyre”. Kjo nuk është asgjë tjetër, pos madhështi e të drejtave të

⁸³ *Tarihu Dimeshk*, vëll. 26, fq. 14

⁸⁴ *Tarihu-t-Taberi*, vëll. 4, fq. 218

⁸⁵ *Kitabu-l-Haraxh*, fq. 136.

banorëve të siguruar në islam dhe e ndjenjave të muslimanëve, posaçërisht e udhëheqësve të tyre. Do të ishte krim sikur atyre t'u merret e drejta ose të kundërshtohet urdhri i Allahut për banorët të siguruar.

7. E drejta e tyre për sjelljen tonë të mirë:

Në Ku'ran është një rregull i rëndësishëm i cili është bazë në trajtimin e jomuslimanëve, i cili sqaron se në esencë duhet të kemi trajtim të mirë ndaj tyre, nëse te ata nuk ka dukuri të veprimit të qartë armiqësor, për çka Allahu xh.sh. thotë: **“Allahu nuk ju ndalon të bëni mirë dhe të mbani drejtësi me ata që nuk ju luftuan për shkak të fesë, e as nuk ju dëbuan prej shtëpive tuaja; Allahu i do ata që mbajnë drejtësinë* Allahu ua ndalon t'u afroheni vetëm atyre që ju luftuan për shkak të fesë, që ju nxorën prej shtëpive tuaja dhe që ndihmuan dëbimin tuaj; ju ndalon të miqësoheni me ta. Kush miqësohet me ta, të tillët janë dëm-tues të vetvetes” (El-Mumtehine 8, 9).** Mirësia në ajetin e parë është më me rëndësi se bamirësia, por ajeti urdhëron në të mirë. Imam El-Karrafi në kuptimin e ajetit thotë: “Të jemi të butë ndaj të dobtëve të tyre, t'i ndihmojmë të varfërit, t'i veshim e t'i mbathim ata që janë të zhveshur te ata, t'u flasim fjalë të buta - me mënyrë të butë dhe me mëshirë, e jo me frikë dhe mposhtje - për t'u bërë dëm apo për t'i zhdukur, të kemi sjellje të butë dhe me shpresë për ta, e jo sjellje që ndjell frikë, madje të bëjmë dua për udhëzimin e tyre, që edhe ata të jenë nga banorët e lumtur, t'i këshillojmë në të gjitha çështjet, qofshin fetare apo çështje të jetës së përditshme, të mos

i përgojojmë apo t'u bëjmë dëm, ta mbrojmë pasurinë, familjen, nderin dhe të gjitha të drejtat dhe interesat e tyre, ashtu që ata të ndihmohen që t'u hiqet padrejtësia dhe t'i arrijnë të gjitha të drejtat e tyre... etj".⁸⁶

Ky urdhër nga Allahu xh.sh nuk është fjalë vetëm që lexohet, por ajo zbatohet edhe në sjelljet e përgjithshme për të gjithë muslimanët, duke filluar që nga i Dërguari ynë a.s. dhe halifët e tij e guvernatorët e muslimanëve, e duke mbaruar te të gjithë besimtarët. Studimi i biografisë së Pejgamberit a.s. na hap faqe të ndritshme të mirësjelljes së Muhammedit a.s. me jomuslimanët. Ai kishte një familje fqinje prej tyre, të cilëve vazhdimisht u bënte mirë, u dhuronte dhe i pranonte dhuratat e tyre, madje edhe kur një grua çifute i futi helm në kofshë të deles për ta mbytur, ai edhe asaj i dha dhuratë.

I Dërguari a.s. i shëronte të sëmurit prej tyre, jepte lëmoshë për ata dhe punonte me ata në tregti. Pejgamberi a.s. i dha lëmoshë (sadaka) një familjeje çifute.⁸⁷ Kështu vazhduan edhe pas tij që t'i japin lëmoshë kësaj familje çifute.

Transmeton Ebu Katadeja - Allahu e mëshiroftë – se erdhi në Medine një delegacion krishter nga Abisinia, ndërsa Pejgamberi a.s. i zbriti në xhaminë e tij, u ngrit vet për t'i pritur dhe qëndroi në shërbimin e tyre. Ky karakter me abisinezët ishte nga respekti i Pejgamebrit a.s., me ç'rast ai tha: *"Ata i kanë nderuar shokët tonë, andaj unë dua t'i nderoj vetë"*.⁸⁸ Me këtë kishte për qëllim nderimin e atyre sahabëve - Allahu qoftë i kënaqur me ata - kur ata bënë hixhret në Abisini.

---

⁸⁶ *El-Furuk*, vëll. 3, fq. 15, dhe *Shih: El-Ekal-ljjatu-d-dinijje ve-l-Halu-l-islami*, fq. 45-46.

⁸⁷ *Kitabu-l-Emral*, Ebu Abid, fq. 613.

⁸⁸ *Et-Tedhkire-l-Hamdunijje*, vëll. 3, fq. 95, dhe *Min Revai Hadaretina*, fq. 134.

Pejgamberi a.s. i edukonte shokët e tij - Allahu qoftë i kënaqur me ata – që të sillen mirë me jomuslimanët. Transmeton Ibn Kethiri se: “Erdhi te i Dërguari i Allahut a.s. një çifut emri i të cilit ishte Zejd ibn Sana dhe ia kërkoi atij borxhin. Çifuti e kapi për këmishe dhe xhube Pejgamberin a.s. duke e tërhequr, i fliste me zë të lartë dhe e shikonte me ashpërsi Pejgamberin a.s., e pastaj i tha: ‘O Muhammed, a nuk ma jep borxhin; vërtet ju, Beni Abdul Mutalibët, jeni popull që dominoni’. Derisa ai bërtiste me zë të lartë, Omer ibn Hattabi r.a. e shikoi atë dhe sytë i u rrokullisën rreth e qark, e pastaj i tha: ‘O armik i Allahut, a i thua Pejgamberit a.s. atë që po e dëgjoj dhe a je duke e bërë atë që unë e shoh? Pasha Atë të cilin e ka dërguar atë me të vërtetën, nëse nuk më qorton (Pejgamberi a.s.), do të bija me shpatë në kokë. I Dërguari s.a.v.s. e shikonte Omerin në qetësi dhe dashamirësi, pastaj i buzëqeshi dhe i tha: “Unë dhe ai, o Omer, kemi nevojë për diçka tjetër prej teje’: na urdhëro me të mirë dhe na urdhëro me gjykim të mirë. Shko me këtë, o Omer, jepja hakun dhe shtoja 20 saë hurma më tepër. Ky ishte shkaku i pranimit të islamit nga çifuti, i cili tha: Dëshmoj se nuk ka Zot tjetër, përveç Allahut, dhe dëshmoj se Muhammedi është rob dhe i dërguar i tij”.⁸⁹

Erdhën te i Dërguari salallahu alejhi ve selem një grup nga çifutët dhe i thanë: “Es-samu alejkum (që domethënë: vdekja qoftë për ty)” Aisheja radijall-llahu anha ua ktheu: “Mbi ju qoftë vdekja dhe mallkimi e hidhërimi i All-llahut”. Pejgamberi salallahu alejhi ve selem i tha: “Ngadalë, Aishe, duhet të jeshë e butë, ruaju nga vrazhdësia dhe sjellja e keqe. Ajo i tha: “A nuk i dëgjove se çka thanë?”. Ai u përgjigj: “A nuk i dëgjove se çka u

---

⁸⁹ *El-Bidaje ve-n-Nihaje*, vëll. 2, fq. 310

thashë? Unë ua ktheva, e All-llahu mua më përgjigjet, kurse atyre nuk u përgjigjet".⁹⁰

Shokët e të Dërguarit s.a.v.s. sipas udhëzimit të tij silleshin mirë me jomuslimanët. Udhëheqësi i muslimanëve, Omer ibn Hattabi r.a., urdhëroi të shpenzohet për një çifut dhe për familjen e tij gjithë jetën nga arka e muslimanëve (bejtul mal), duke u bazuar në fjalën e Allahut xh.sh.: **"Allahu caktoi obligim që lëmosha (zeqati etj.) t'ju takojnë vetëm: të varfërve (nevojtarëve), të ngratëve (që s'kanë fare), punonjësve (që e tubojnë), atyre që duhet përfituar zemrat (të dobtëve në besim), e duhet dhënë edhe për lirim nga robëria, të mbyturve në borxhe, (luftëtarëve), në rrugën e Allahut dhe atij që ka mbetur në rrugë. Allahu e di gjendjen e robërve, punon sipas urtësisë së vet"** (Et-Teube 60), ngase i llogariti këta njerëz si të ngratë (që s'kanë fare) nga ithtarët e Librit.⁹¹

Shoku i ndershëm i Pejgamberit a.s., Abdullah bin Amr bin Asi r.a., e respektonte shumë fqin e tij, madje e këshillonte edhe fëmijën e tij që t'i japë fqinut të tij çifut nga kurhani. Këtë këshillë e përsëriste herë pas here⁹², derisa fëmija i tij u habit dhe e pyeti për fshehtësinë e këtij kujdesi ndaj fqinut çifut, për çka Abdullahu r.a. tha: Pejgamberi a.s. ka thënë: *"Aq shumë Xhibrili më këshilloi për fqinun, derisa mendova se do të më trashëgojë"*.⁹³

Historia ka regjistruar për ne një dokument të vetëm nga sultanët muslimanë për guvernatorët e tyre, për çështjen e çifutëve në territoret e tyre. Sulltani Muhammed bin Abdilah, sulltan i Marokos më 26 Shaban 1280 h., respektivisht më 05.02.1864 ka shkruar:

---

⁹⁰ *Sabihu-l-Buhari*, vëll. 7, fq. 80; *Sabih Muslim*, vëll. 1, fq. 1706

⁹¹ *El-Haraxh*, fq. 26; dhe shih: *Gajru-l-Muslimin fi-l-muchtemei-l-Islami*, fq. 51

⁹² *Sunenu-t-Tirmidhij*, El Birr ve-s-Sile an Resulil-lah, numri i hadithit: 1866

⁹³ *Sabihu-l-Buhari*, vëll. 10, fq. 369-370

“I urdhërojmë ata që qëndrojnë para kësaj letre nga shërbetorët, punëtorët dhe shërbyesit në punët tona: të sillen me çifutët si me familjet tona, ashtu siç obligon Allahu i Lartësuar, pra të ketë baraspeshë të drejtë, barazi mes tyre dhe mes të tjerëve në dispozita, që mos të bëjnë aspak padrejtësi, mos të cenohen, mos të shqetësohen dhe mos të shtypen, mos të sulmohen, e as të tjerët mos t’i sulmojnë ata, as pasurinë e tyre, me kusht që atyre t’u jepet ajo që ata e meritojnë në punët e tyre, sepse një krim i kësja bote do të jetë shumë i madh në Ditën e Kijametit. Ne nuk e pranojmë këtë, as në të drejtat e tyre as në të tjerëve dhe nuk e dëshirojmë këtë, sepse njerëzit te ne të gjithë janë të barabartë në drejtësi. Kush i bën padrejtësi ndonjërit prej tyre apo e sulmon, ne do ta ndëshkojmë me fuqinë e Allahut.

Kjo çështje që e vendosëm dhe e sqaruam, ishte e njohur dhe e shkruar qëmoti, por këtu i shtuam këta rreshta për ta konfirmuar që të mos bëhet padrejtësi dhe shtypje ndaj tyre, që çifutët të kenë siguri të plotë në mbrojtjen tonë, ashtu që ne të jemi me ta nëse dikush dëshiron ti sulmojë për t’i frikësuar”.⁹⁴

Edhe një numër i konsiderueshëm nga njerëzit me famë dhe të drejtë të Perëndimit dëshmojnë për këtë natyrë fisnike me të cilën karakterizoheshin muslimanët, madje ne akoma vazhdojnë me këtë, pra me mirësjelljen ndaj jomuslimanëve. E tillë është fjala e Rinos: “Muslimanët në qytetet e Andaluzisë i trajtonin të krishterët me sjellje të mirë, por gjithashtu edhe të krishterët i ruanin ndjenjat e muslimanëve, i bënë synet fëmijët e tyre dhe nuk hanin mish derri”.⁹⁵

---

⁹⁴ *El-Ekal-ljijatu-d-dinijje ve-l-Hal El-islami*, fq. 58-59

⁹⁵ *Min Rerai Hadarefina*, fq. 147

8. Të drejtat e tyre në solidarizimin e shoqërisë:

Disa shtete krenoheshin me sigurimin e mbrojtjes shoqërore të nevojtarëve. Pa dyshim se kjo është një çështje për t'u lavdëruar, por duhet pranuar se islami para këtyre shteteve dhe ligjeve të tyre e ka realizuar një gjë të tillë. Këtu nuk flas për atë që ua ka siguruar ligji islam nevojtarëve muslimanë, sepse kjo nuk ka nevojë të shtjellohet. Zekati nuk u bë obligim për tjetër, pos për të përmbushur nevojën e nevojtarëve; lëmosha vullnetare nuk është caktuar si mirësi për diç tjetër, pos që t'i ruajë të varfërit dhe të ngratit. Megjithatë fjala jonë do të jetë në përfshirjen e këtij lloji të sigurimit shoqëror të jomuslimanëve në shoqërinë islame, në të cilin ligji islam vendosi garancë për ata që nuk janë në gjendje për punë ligjore - qofshin muslimanë ose jomuslimanë - ta kenë të drejtën obliguese nga shteti islam, të furnizohen nga *bejtul mali* (depoja e furnizimit), ndërsa ai udhëheqës që e pengon arrijen e kësaj të drejte deri te ajo familje, bën mëkat.

Historia islame ka regjistruar raste konkrete në sigurimin e të drejtave të jomuslimanëve nga ana e halifëve dhe guvernatorëve. Nga këto raste është edhe transmetimi i Imam Ebu Jusufit⁹⁶ - Allahu e mëshiroftë - nga Omer ibn Nafië, e ky nga Ebu Bekri - Allahu e mëshiroftë - se udhëheqësi i muslimanëve, Omer bin Hattabi r.a., kaloi në një derë ku ishin mbledhur plot njerëz. Aty ishte edhe një lypës plak i moshuar dhe i verbër. Omeri e preku në supë dhe i tha: "Nga cilët ithtarë të librave je ti?". Ai tha: "Nga çifutët". Omeri r.a. i tha: "Çka të solli në këtë që të shoh?". Ai tha: "Kërkoj xhizjen, nevoja dhe vitet". Omeri e mori për dore, shkoi te shtëpia e tij, i

---

⁹⁶ *Kitabu-l-Haraxh*, fq. 136

dha diçka nga shtëpia, pastaj e dërgoi në depon e furnizimit dhe i tha: “Pasha Zotin, nuk ta kemi dhënë të drejtën, kur ke qenë i ri, ta morëm xhizjen, ndërsa tani, në pleqëri, të kemi harruar: **“Allahu caktoi obligim që lëmosha (zeqati etj.) t’ju takojnë vetëm: të varfërve (nevojtarëve), të ngratëve (që s’kanë fare), punonjëseve (që e tubojnë), atyre që duhet përfituar zemrat (të dobtëve në besim), e duhet dhënë edhe për lirim nga robëria, të mbyturve në borxhe, (luftëtarëve), në rrugën e Allahut dhe atij që ka mbetur në rrugë. Allahu e di gjendjen e robërve, punon sipas urtësisë së vet” (Et-Teube 60).** Të varfërit janë muslimanët, kurse ky është prej të ngratëve nga ithtarët e librit, të cilit i takon xhizja dhe taksa. Ebu Bekri r.a. thotë: “Unë dëshmoj për këtë nga Omeri, sepse e kam parë atë plak”.

Në letrën e marrëveshjes së nënshkruar ndërmjet Halid bin Velidit r.a. dhe banorëve të Hirës në Irak shkruan: “...Nëse Allahu na ndihmon neve e ata të janë nën mbrojtjen tonë, atyre me atë do t’u takojë mbrojtja e Allahut dhe siguria e Tij.....U kam përcaktuar atyre që nëse ndonjë i vjetër dobësohet për punë, apo e godet ndonjë sëmundje, apo ka qenë i pasur e është varfëruar dhe bashkëfetarët e tij kanë filluar t’i ndajnë lëmoshë, të lirohet nga xhizja (taksa) dhe, nëse qëndrojnë në vendin e hixhretit dhe shtetin islam, të ndihmohet nga arka e buxhetit të shtetit musliman, e nëse dalin nga shtëpia e hixhretit dhe shtetit islam, nuk u takon që muslimanët të japin lëmoshë për familjet e tyre”.⁹⁷

Omeri r.a. kaloi pranë një populli nevojtarë të krishterë në Sham dhe i urdhëroi që atyre t’u japin lëmoshë dhe t’i furnizojnë me ushqim.⁹⁸

---

⁹⁷ *Kitabu-l-Haraxh*, fq. 155-156

⁹⁸ *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-Islami*, fq. 17

Udhëheqësi i muslimanëve Omer bin Abdula Aziz - Allahu e mëshiroftë - i shkroi Adij ibn Ertasë, nëpunës i tij në Basra: “Shih, kush të të takojë nga banorët e siguruar që janë të moshuar e të dobësuar, e që nuk mund të fitojnë, shpërbleji ata nga arka shtetërore e muslimanëve që ata të përmirësohen”.⁹⁹

Allahu xh.sh. thotë: **“Allahu nuk ju ndalon të bëni mirë dhe të mbani drejtësi me ata që nuk ju luftuan për shkak të fesë, e as nuk ju dëbuan prej shtëpive tuaja; Allahu i do ata që mbajnë drejtësinë”** (El-Mumtehine 8). Disa nga tabiinët (gjenerata e tretë) ua jepnin sadakatul fitrin murgjve krishterë, madje disa dije-tarë e lejuan edhe zeqatin për ata.

Në fund themi:

Ka edhe të drejta të tjera të njohura që unë nuk i kam përmendur me qëllim, sepse ato janë të qarta dhe të kuptueshme, si p.sh.: e drejta e tyre në punë, e drejta e tyre e banimit dhe shpërnguljes, e drejta e tyre në arsim etj.¹⁰⁰

Para se ta lë lapsin në vendin e vet, ndjej se akoma kanë mbetur fjalë të thuhën dhe se akoma në gotë ka ngjyrë, megjithatë dëshirova që ky tekst të përfundojë kështu: Atë që e kam përmendur nga të drejtat e jomuslimanëve në islam, është shpallje hyjnore, ajo ceket në Librin e Allahut (Kur'anin Madhështor), dhe thuhet nga Muhammedi a.s. i cili nuk flet nga hamendja, ato janë të drejta të përcaktuara që nuk ndryshojnë deri në Ditën e fundit; sepse Allahu xh. sh. thotë: **“Kur Allahu ka vendosur për një çështje, ose i dërguari i Tij, nuk i takon (nuk i lejohet) asnjë besimtari dhe asnjë besimtareje që në atë çështje të tyre personale të bëjnë ndonjë zgjidhje tjetërfare. E kush e kundërshton**

---

⁹⁹ *El-Emval, Ebi Ubejd*, fq. 57

¹⁰⁰ *Fikhu-l-Ihtisab ala gajri-l-muslimin*, fq. 43-58

Allahun dhe të dërguarin e Tij, ai është larguar shumë larg së vërtetës” (El-Ahzab 36).

Këto janë të drejta që i ka ligjësuar Allahu dhe i Dërguari i Tij a.s., e jo ligjet humane nga njeriu që mund të anulohen ose të ndryshohen nëse për këtë vendosin udhëheqësit ose popujt, andaj nuk lejohet që asnjë musliman të mos punojë me ato ose të veprojë në kundërshtim me ata.

Siç me dimë, të drejtat e njeriut në zotime dhe kontrata shtetërore bashkëkohore janë ligje njerëzore, të cilat mund të ndryshohen dhe të anulohen ose mos të punohet me to nëse ashtu gjykojnë ligjdhënësit ose popujt. Në rastet e këtyre ligjeve, disa shtete e pasojnë rrugën e selektimit, e marrin atë që u përshtatet nga ligjet shtetërore dhe e lënë atë që nuk u përshtatet. Pastaj shtetet e mëdha dhe organizatat shtetërore mund t'i përdorin ligjet, zotimet dhe kontratat shtetërore si armë kundër disa shteteve të caktuara, e jo kundër disa shteteve të tjera.

Ndërkaq dispozitat e ligjeve islame, pra edhe të drejtat e jomuslimanëve, nuk u nënshtrohen këtyre rregullave, por zbatimi i tyre në çdo kohë dhe në çdo vend është obligim për të gjithë që e pranojnë këtë ligj.

Konstatimi tjetër: Tashmë e kemi të qartë se çfarë të drejta kanë jomuslimanët me vendqëndrim në shtetin islam. Këtë ndoshta nuk e gjejnë as në ndonjë shtet jomusliman, por megjithatë dikush nga ata mund të thotë: Këta të drejta i kanë pasur dikur, por sot gjendja e jomuslimanëve në shtetin islam është e kundërta e kësaj. Unë u them atyre: Njeriu i drejtë e sheh edhe sot se jomuslimanët i posedojnë të njëjtat karakteristika, bile ata në shumë shtete islame, ndonëse janë minoritet, e udhëheqin qeverinë. **“O ju që besuat, vazhdimisht të jeni dëshmues të drejtë për hirë të Allahut edhe nëse është kundër (interesit) vetvetes suaj, kundër prin-**

dërve ose kundër të afërmeve, le të jetë ai (për të cilin dëshmohet) pasanik ose varfnjak, pse Allahu di më mirë për ta. Mos ndiqni pra emocionin e t'i shmangeni drejtësisë. Nëse shtrëmbëroni ose tërhiqeni, Allahu hollësisht di ç'ka punoni" (En-Nisa 135).

Nëse e krahasojmë gjendjen e jomuslimanëve në shtetin islam dhe minoritetet islame në shtetin joislam, qoftë sot ose gjatë historisë, qartë shihet dallimi i madh mes këtyre dy gjendjeve, gjë që ndodhi me muslimanët në luftërat e kryqëzatave në Spanjë, në Kinë dhe në Bashkimin Sovjetik? Dhe, si i trajtojnë sot muslimanët në Ballkan, në Rusi, në Palestinë dhe në Indi?

Përgjigja meriton të mendohet mirë, që pastaj të jemi të drejtë, ta themi të vërtetën dhe të drejtën: **"Dhe të mos u shtyjë urrejtja ndaj një populli e t'i shmangeni drejtësisë; bëhuni të drejtë, sepse ajo është më afër devotshmërisë"** (El-Maide 8). Allahu është Gjykesi më i drejtë.

Karakteristikat islame të Gadishullit Arab

Kur e mbarova ligjëratën në seminarin “Të drejtat e njeriut në islam” që u mbajt në Romë, ma parashtruan këtë pyetje: “Si mendoni se islami ua ka siguruar të drejtën e besimit jomuslimanëve, kurse Mbretëria e Arabisë Saudite ua ndalon atyre t’i ushtrojnë ritualet e tyre publikisht dhe e ndalon ndërtimin e kishave dhe faltoreve?”.

Në përgjigjen e kësaj pyetje u thashë:¹⁰¹

Është e njohur se shoqëria ndërkombëtare në jetën bashkëkohore formohet prej shteteve që sundojnë në kufij të caktuar dhe të pranuar dhe është e drejtë e çdo shteti t’i praktikojë ligjet dhe sistemet e tij brenda kufijve dhe të sigurojë mbrojtje për vendasit që jetojnë në tokën e tij, që në tokën e tij mos të praktikohet sistem i huaj, sepse aty nuk ka burim tjetër, përveç kushtetutës, ligjit dhe gjykatës nacionale.

Ndëkaq efekti i konventave në pajtim me dokumentet e Organizatës së Kombeve të Bashkuara dhe vendimeve të saj, e cila në veçanti i trajton të drejtat e njeriut, është i kushtëzuar që mos të preket në sistemin e shtetit dhe sigurinë e përgjithshme, siç ceket në tekstet e dokumenteve dhe në deklaratat shtetërore të veçanta për të drejtat e njeriut, ku në paragrafin 2 të artikullit 29 të Deklaratës ndërkombëtare për të drejtat e njeriut e cila

---

¹⁰¹ *El-Mahderu-l-Aam el-Haamis*, v.1420h. (1999) Komiteti përgatitor i Komisionit të Lartë për Çështje Islame në Mbretërinë e Arabisë Saudite.

ka vendosur për Shoqatën publike të Shteteve të Bashkuara më 10.12.1948 thuhet se “Asnjë individ nuk u nënshtrohet ligjeve të parapara të një shteti, pos nëse kjo është e rregulluar me ligjet e atij shteti, andaj në këtë rast ai duhet t’u nënshtrohet kushteve të cilat i ka vendosur ligji, i cili ka për qëllim kufizimin e të drejtave personale, të lirive të të tjerëve dhe respektimin e tyre, pastaj aplikimin e drejtësisë nga nevojat morale, si dhe të sistemit publik e të mirëqenies së të gjithëve në shoqërinë demokratike”.¹⁰²

Kushtetutën e Mbretërisë së Arabisë Saudite e përkrah populli i saj dhe ajo është e mbështetur në ligjin islam, në Librin e Allahut dhe Sunnetin e Pejgamberit a.s., siç qëndron në tekstin e sistemit themelor të Qeverisë në Mbretërinë e Arabisë Saudite.

Nga burimet e ligjit islam e kemi të qartë se ai ka vendosur të drejtën e njeriut në besim, ushtrimin e ritualeve fetare të jomuslimanëve dhe ndërtimin e faltoreve në shtetin islam,¹⁰³ por nga këto vende bën përjashtim vetëm Gadishulli Arab, sepse në “këtë gadishull është Haremi islam, simboli i parë, shtëpia e parë, rajoni i qytetit islam, kryeqyteti i tij, rregulli i tij në gjitha kohërat, nga e cila doli drita pejgamberike, e cila e largoi errësirën e injorancës”.¹⁰⁴ Sheriati islam i ndaloi jomuslimanët t’i ushtrojnë ritualet e tyre fetare dhe ndërtimin e faltoreve në Gadishullin Arab.¹⁰⁵

Transmeton udhëheqësi i muslimanëve Omer bin Hattabi r.a. se Pejgamberi a.s. ka thënë: “*Do t’i nxjerrim çifutët dhe të krishterët nga Gadishulli Arab dhe nuk do të le aty asnjë, pos muslimanëve*”.¹⁰⁶

---

¹⁰² *Të drejtat e njeriut*, Koleksioni i dokumenteve ndërkombëtare: 1/10

¹⁰³ *Ahkamu Ehludh-Dhimme*, vëll. 2, fq. 130

¹⁰⁴ *Hasais sheziretu-l-Arab*, Bekr bin Abdullah Ebu Zejd, fq. 29

¹⁰⁵ *Fikhu-l-Ihtisab ala gajri-l-muslimin*, fq. 48

¹⁰⁶ *Sahih Muslim*, vëll. 2, fq. 1388

Transmeton nëna e besimtarëve, Aisheja r.a., se Pejgamberi a.s. ka thënë: “*Nuk lë dy fe në Gadishullin Arab*”.¹⁰⁷

Nëna e besimtarëve, Aisheja r.a., thotë: “Zotimi i fundit i Pejgamberit a.s. ishte: “*Nuk lë në Gadishullin Arab dy fe*”¹⁰⁸, në një transmetim tjetër thuhet: “*Nuk do të lë dy fe në tokën arabe*”.¹⁰⁹

Transmeton Abdullahu, i biri i Omer bin Hattabi r.a., se Pejgamberi a.s. ka thënë: “*Nuk bashkohen në Gadishullin Arab dy fe*”.¹¹⁰

Për këtë shkak Mbretërisë Arabisë Saudite iu bë obligim t'i përmbahet shariatit islam në politikën e saj të brendshme dhe të jashtme, të ndalojë ndërtimin e çdo faltoreje për lutje, përveç xhamive, mos të lejojë që fetë e tjera të promovohen publikisht, duke marrë parasysh, para së gjithash, karakteristikën e pozitës së saj.

Mbretëria e Arabisë Saudite nuk vjen në kundërshtim me dokumentet ndërkombëtare që kanë të bëjnë me parimet e përgjithshme, e as me ato të veçanta për të drejtat elementare të njeriut në sferën e lirisë së besimit dhe në ushtrimin e ritualeve fetare, por aty ka vetëm divergjencja rreth disa koncepteve në sferën e praktikimit të këtyre parimeve dhe në mënyrën e zbatimit të saj, si dhe për disa kufij që nuk duhet të tejkalohen në këtë çështje.

Nuk ka dyshim se gjithçka është në dokumentet, marrëveshjet, deklaratat dhe vendimet ndërkombëtare të sjella në kuadër të Organizatës së Kombeve të Bashkuara që përfshijnë të drejtat e njeriut nga aspekte të ndryshme, e posaçërisht e drejta e njeriut në paraqitjen e fesë dhe besimit të tij, në lutje dhe në ushtrimin e ritualeve fetare, qoftë praktikimi individualisht ose xhema-

---

¹⁰⁷ *El-Muwetta*, vëll. 2, fq. 892

¹⁰⁸ *Musned Imam Ahmed*, vëll. 6, fq. 275

¹⁰⁹ *El-Muwetta*, vëll. 2, fq. 892

¹¹⁰ *Silsiletu-l-Ehadiith Es-Sahiba*, fq. 924

tor (grupor), qoftë publikisht ose fshehurazi,¹¹¹ nuk ka dyshim se ajo që cekët nuk është absolute, por ajo është e kushtëzuar, siç ceket në paragrafin 3, në artikullin 18, të konventave ndërkombëtare të posaçme për të drejtat civile dhe politike të njeriut, e cila u miratua më 01.12.1966, në të cilën thuhet se: “Nuk lejohet nënshtimi i lirisë së njeriut në paraqitjen e fesë dhe besimit të tij, pos me kushtet të cilat i obligon ligji i cili është i patjetërsueshëm për ruajtjen e paqes së përgjithshme, sistemit të përgjithshëm, shëndetit të përgjithshëm, mirësjelljes së përgjithshme ose për ruajtjen e të drejtave dhe lirive elementare të të tjerëve”.¹¹²

Gjithashtu në artikullin e parë të Deklaratës ndërkombëtare në çështjen e shkatërrimit të të gjitha formave të fanatizmit dhe diskriminimit në bazë të fesë ose besimit të cilën e vendosi shoqata publike për Kombet e Bashkuara në vendimin e saj numër 55 që u miratua në botua në periodikun 36 më 25.11.1981, në paragrafin 2 të artikullit të parë thuhej: “Nuk i lejohet individit ta manifestojë fenë ose besimin e tij, pos asaj që është e paraparë me ligj, pra vetëm në ato kufij, që ashtu ta mbrojë sigurinë, sistemin, shëndetin dhe karakterin e përgjithshëm ose ruajtjen e të drejtave dhe lirive elementare të tyre”.¹¹³

Jomuslimanët duhet ta dinë se sheriatu islam nuk i kritikon ithtarët e feve të tjera për shkak të besimit të tyre ose për ushtrimin të ritualeve të tyre fetare. Në islam rregulla është “Në fe nuk ka dhunë”, siç ceket në Kur’anin famëlartë: **“Në fé nuk ka dhunë. Është sqaruar e vërteta nga e kota. E kush nuk i beson të pavërtetat e i beson Allahut, ai është kapur për lidhjen**

---

¹¹¹ Artikulli 18 nga artikujt e deklaratave ndërkombëtare për të drejtat e njeriut; *Të drejtat e njeriut*, Koleksioni i dokumenteve ndërkombëtare, vëll. 1, fq. 6

¹¹² *Të drejtat e njeriut*, Koleksioni i dokumenteve ndërkombëtare, vëll. 1, fq. 39

¹¹³ *Të drejtat e njeriut*, Koleksioni i dokumenteve ndërkombëtare, vëll. 1, fq. 170

më të fortë, e cila nuk ka këputje. Allahu është Dëgjues i Dijshëm” (El-Bekare 256), gjithashtu thotë: “E ti thuaj: “E vërteta është nga Zoti juaj, e kush të dojë, le të besojë, e kush të dojë, le të mohojë. Ne kemi përgatitur për jobesimtarët zjarr që muret e tij (të flakës) i rrethojnë ata, e nëse kërkojnë shpëtim, ndihmohen me një ujë si katran që përzhit fytyrat. E shëmtuar është ajo pije, e vend i keq është ai” (El-Kehf 29). Islami është fe e tolerancës dhe lehtësimit. Muslimanët i lejuan të tjerët jashtë Gadishullit Arab t’i ruajnë vendet e tyre të lutjes dhe t’i ushtrojnë ritualet e tyre fetare, siç është gjendja në shumë shtete islame të cilat muslimanët i çliruan me forcë. Aty i lanë ithtarët e librit, çifutët dhe të krishterët, në fenë e tyre dhe në ushtrimin e ritualeve të tyre fetare, por jo edhe në Gadishullin Arab, ku ka dispozita të posaçme me sheriatin islam. Islami nuk lejon që në Gadishullin Arab të ndërtohen faltore në vende të tjera, pos në xhami, e as nuk u lejon jomuslimanëve t’i ushtrojnë ritualet e tyre fetare publikisht, e as të bashkohen aty dy fe.

Me këtë nuk kemi për qëllim ta veçojmë Gadishullin Arab me këtë ndalesë dhe këtë ta emërtojmë si diskriminim kundër joarabëve në përqafimin e feve tjera; ky ndalim gjithashtu i përfshinë edhe jomuslimanët arabë. Sheriati islam për disa vende të “Xhezires” (Gadishullit) ka bërë ndalesë të veçantë, si p.sh.: nuk lejohet për jomuslimanin, qoftë arab ose joarab, të hyjë në vendet e shenjta (Mekke dhe Medine) dhe gjithashtu nuk lejohet për vetë muslimanin të shkelë shenjtërinë e saj, qoftë gjuajtja e kafshëve ose shkulja e bimëve, gjë që nëse bëhet konsiderohet mëkat fetar.

Nën hijen e kësaj karakteristike fetare historike të pranuar në veçanti nga Gadishulli Arab, kjo gjendje vazhdon dhe në dispozitat e saj 14-shekullore, ashtu që

prej atëherë aty nuk janë ndërtuar faltore, sinagoga, e as ndonjë vend për lutje tjetër, përveç xhami. Aty nuk janë ushtruar rituale fetare për jomuslimanët.

Kjo iu obligua Mbretërisë së Arabisë Saudite, obligim ligjor ky që duhet ta ruajë shenjtërinë e Gadishullit Arab, mos të lejojë që asnjë ithtari të feve jashtë islamit t'i ndërtohet faltore në atë vend dhe të ndalojë lejimin e ithtarëve të feve të tjera t'i kryejnë publikisht ritualet e tyre fetare në tokën e saj.

Me këtë është obliguar Mbretëria e Arabisë Saudite, cila gjithashtu ka edhe përgjegjësi dhe detyra ndërkom-bëtare që i tejkalojnë kufijtë e saj gjeografikë në Gadishullin Arab. Edhe muslimanët e tjerë të botës islame që janë më tepër se një miliardë e dyqind milionë refuzojnë të ketë faltore për jomuslimanët në Mbretërinë e Arabisë Saudite; ky është zbatim i ndalimit të Pejgamberit a.s., sepse aty është Qabeja e nderuar, ajo është kibleja e muslimanëve kah e cila ata drejtohen çdo ditë për ta kryer namazin, aty është Mekeja e nderuar dhe Medineja e ndriçuar, Haremi i Mekës, Haremi i Medines, simbolet e shenjta të cilat i mbajnë në jetë zemrat e muslimanëve, aty ku muslimanët shkojnë nga gjithë bota për ta kryer haxhin.

Madje edhe nëse shtetet e botës islame pranojnë për të ndërtuar faltore për jomuslimanët në Mbretërinë e Arabisë Saudite, ajo nuk pranon. Mbretëria e Arabisë Saudite nuk mund ta pranojë asesi këtë, sepse kjo çështje nuk është në duart e Mbretërisë së Arabisë Saudite. Ajo mbështetet në bazat fetare që nuk mund t'i tejkalojë ajo, siç është kërkesa për të anuluar këtë ligj dhe për t'u hequr ndalimi i ushtrimit të ritualeve fetare për jomuslimanët dhe lejimi që ato të kryhen publikisht në vende të hapura. Kjo konsiderohet rrezik që do të thotë se me të mund të bëhet prishja e rregullave të përgjithshme të kushtetutave të shteteve, ndërsa sa i përket Mbretërisë së

Arabisë Saudite paraqet cenim të rregullit themelor të rregullave të sheriatit islam, i cili, pos tjerash, është ligj qiellor, pra ai nuk është ligj human që mund të ndryshohet ose të anulohet. Këtë fuqi nuk e ka asnjë pushtet sado që mund të jetë i fortë. Pra askush nuk guxon ta ndërrojë apo anulojë atë, ndërkaq për të ka vendosur Komisioni për Seminare Shkencore dhe Fetva në Mbretërinë e Arabisë Saudite me fetvanë numër (12413) të datës 01.04.1421 h., respektivisht 03.07.2000, e cila konfirmon ndalimin e ndërtimit të faltoreve për jomuslimanët dhe nuk lejon të kryhet publikisht ritualet e tyre në Gadishullin Arab.

Këshilli Islam Botëror për Thirrje dhe Ndihmë në mbledhjen e mbajtur në rezidencën e eminencës Shejhul Ez-herit në Kairo më datën 10.10.2000 për Deklaratën e Kardinalit Bifi, njëherit peshkop i Polonisë, dhe të tjerëve që janë përgjegjës të Kishës Katolike në Itali dhe Vatikan kundër muslimanëve, me të cilët kërkojnë ndërtim të kishave në Saudi, thotë:

“Është e vërtetë definitive se Gadishulli Arab, zemra e së cilës është Mbretëria e Arabisë Saudite, është paprekshmëri e besimit islam, aty nuk lejohet sipas sheriatit të ketë dy fe, nuk lejohet që në të aktualizohen fe të tjera, pos fesë islame. Këtë e ndalon edhe Instituti i Rezidencës së Këshillit për kërkimin e ndërtimit të kishave në tokën e Saudisë, sepse kjo çështje është e kryer qysh më herët në dialogun e gjatë mes Vatikanin dhe Komisionit Islam Botëror për Dialog, në ët cilin u morën vesh për mbylljen e kësaj dosje dhe mosnxitjen e saj përsëri”.

Për atë se në Gadishullin Arab nuk guxon të ketë faltore tjetër joislmae u përcaktuan edhe shumë dijetarë muslimanë.¹¹⁴

---

¹¹⁴ *Hasais Xheziretu-l-Arab*, Shejh Bekr Ebu Zejd, fq. 83

Gjithashtu toleranca me këtë në të njëjtën kohë përfshinë edhe sistemin e përgjithshëm në Mbretërinë e Arabisë Saudite dhe sigurimin nacional të saj, sepse Mbretëria e Arabisë Saudite nuk ka vendas jomuslimanë, kurse prania e jomuslimanëve dhe vendqëndrimi i tyre është i përkohshëm, zakonisht i atyre që kanë ardhur me dëshirën e vet, në pajtim me kontratat që flasin për domosdoshmërinë e që ata t'i përmbahen sistemit të shtetit në të cilin punojnë. Mbretëria e Arabisë Saudite përfshinë me miliona të ardhur prej nacionaliteteve të ndryshme, të cilët kanë ardhur për punë dhe tregti. Ata përqafojnë fe të ndryshme, ndërkaq lejimi i tyre për t'i ushtruar ritualet e tyre fetare publikisht dhe ndërtimi i kishave dhe faltoreve të ngjashme për lutje, shpie në shkatërrimin e përgjithshëm dhe prishjen e sigurisë dhe sistemit të përgjithshëm.

Është me rëndësi të themi se liria e besimit dhe fesë personale që qëndrojnë në Mbretërinë e Arabisë Saudite nga jovendasit është çështje që nuk e ndalon sistemi i Mbretërisë, ngase nuk i takon askujt të ndërhyjë në çështjet e lutjes personale ose të detyrojnë t'i lënë besimet e tyre. Nuk i ka ndodhur ndonjërit nga të krishterët ose ndonjë besimtari tjetër të jetë shqetësuar ose ndëshkuar për shkak të besimit të tij ose për shkak se i ka ushtruar ritualet fetare në shtëpinë e tij, pra nëse kjo nuk ka qenë haptazi.

Për të konfirmuar atë që e përmendëm më lart, anëtarët e diplomatët, konsujt dhe jomuslimanët e tjerë me vendqëndrim të përkohshëm aty, i kryejnë ritualet fetare në shtëpitë e tyre, pa jopublikisht, por për këtë nuk i nënshtrohen ndonjë përgjegjësie.

Megjithatë nëse kryerja e ritualeve del jashtë suazave të saj në kryerjen e ibadetit dhe kalon në suaza publike dhe haptazi si mision fetar, kjo e dëmton sigurinë dhe sistemin e përgjithshëm. Këto janë dy çështje të cilat

ndalohen me dokumentet dhe deklaratat e posaçme ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, siç është shprehur qartë në artikullin 18 të Marrëveshjes së posaçme ndërkombëtare për të drejtat qytetare dhe politike. Gjithashtu kjo thuhet edhe në artikullin e parë të deklaratës ndërkombëtare për çështjen e mosdiskriminimit të plotë në bazë të fesë dhe besimit.

Nga kjo na bëhet e qartë ajo që e përmendëm më lart se Mbretëria e Arabisë Saudite vazhdon t'i përmbahet sistemit dhe kushtetutës e saj e cila është e nxjerrë nga jurisprudenca islame; ajo gjithashtu e respekton dhe e mbrohet të drejtën e ushtrimit të ritualeve fetare për jo-muslimanët, gjë që është në përshtatje me tiparet e saj fetare, historike dhe reale. Gjithashtu në të njëjtën kohë kjo përshtatet edhe me atë që përmendet në dokumentet e lartpërmendura ndërkombëtare.

Allahu është Udhëzues në rrugën e drejtë.

Literatura dhe veprat e konsultuara

- *Abkam Ehludh-Dhimme*, Ibn Kajjim El-Xheuzi, tehkik: Taha Abdur Reuf Sead, Botimi I, Darul Kutub el-Ilmijje, Bejrut 1415 h./1995.

- *Abkamudh-Dhimmijn ve-l-Musteminiin fi dari-l-islam*, dr. Abdul Kerim Zejdan, Muessesetur Risale, Bejrut 1402 h./1982.

- *El-Abkam Es-Sultanijje vel Vilajatul Amme*, Ebul Hasen Alijj bin Muhammed el-Maverdi, Darul Kutub el-Ilmijje, Bejrut.

- *Abbar Umer ve Ehbar Abdullah bin Umer*, Alijj Tantavi dhe Naxhi Tantavi, botimi III, Darul Fikr, Bejrut 1392 h./1973.

- *Abbaru-l-Kuda*, Ebu Bekr Muhammed bin Halef bin Hajjan (Vekië) v.306 h., tehkik: Abdul Aziz Mustafa el-Meragi, El-Mektebetu Tixharijje, Kairo 1947-1950.

- *Esbabu-n-Nuzul*, Ebu Hasen Alijj bin Ahmed el Vahidi, v.468 h., tehkik: Sejjid Ahmed Sakar, Botimi III, 1407 h., Muesset Ulumul Kuran, Bejrut 1979.

- *El-Islam Ed-Dinu-l-Fitriji-l-Ebedijj*, Ebu Nasr Mubeshir Et-Tirazi El-Husejnijj, Dar Umer bin Hattab, El-Iskenderijje.

- *El-Islam ve-l-Arab*, Rom Lando, përkthyes: Munir Bealebekij, botimi I, darul ilm lil Melajjin, Bejrut 1977.

- *El-Islam ve gajru-l-Muslimin*, dr. Vehbi Zuhejli, botimi I, Darul Mektebij, Damask 1418 h./1998.

- *El-Ekal-lijjat Ed-Dinijje vel Halu-l-Islamij*, dr. Jusuf Kardavi, botimi III, El-Mektebul Islami, Bejrut 1418 h./1998.

- *Ehludh-Dhimme fi-l-Islam*, Arther Stanli Tartun, përkthyes: dr. Hasen Habeshijj, botimi II, darul Mearif, Kairo 1967.

- *El-Bidaje ve-n-Nihaje*, Ebu El-feda Ismail bin Umer bin Kethir el-Kureshijj, v. 774 h. Metbeatu seade, kairo 1351 h.

- *Behxhetu-l-Mexhalis ve Ensu-l-Mexhalis ve Shehdudh- Dhabin ve-l-Haxhis*, Ebu Umer Jusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Abdul Birr en-Nimrijj el-Kurtubijj, v. 463 h., tehkiq: Muhammed Mersij el-Huli, darul Kutub el-Ilmijje, Bejrut-Liban.

- *Et-Tarihu-l-Bahir fi-d-Deuleti-l-Utabikijje bi-l-Muusil*, Alijj Ebil Mekarim Muhammed bin Muhammed bin El-Ethir el-Xhezerijj, v. 630 h., tehkiq: Abdul Kadir Ahmed Tulejmat, darul Kutub El-Hadithe, Kairo.

- *Tarihu-Rusul ve-l-Muluk* (Tarihut Taberijj), Ebu Xhafer Muhammed ibn Xherir et-taberijj, v. 310 h., tehkiq: Muhammed Ebul Fadl Ibrahim, darul Mearif, Kairo 1960-1970.

- *Et-Tedbkiretu-l-Hamdunijje*, Muhammed bin Hasen bin Muhammed bin Alijj bin Hamdun, tehkiq: Ihsan Abbas dhe Bekr Abbas, botimi I, Dar Sadir, Bejrut-Liban 1996.

- *Tesamuhu-l-Garb mea-l-Muslimin*, Abdul-Latif bin Ibrahim bin Abdul-Latif El-Husejn, botimi I, Dar Ibnul Xheuzi, Ed-Dimam 1419 h./1999.

- *El-Xhaamiu-s-Sagir*, Xhelalud Din Abdurrahman bin Kemal Ebi Bekr Es-Sujuti, v. 911 h. darul Kutub El-Ilmijje, Bejrut.

- *Haaderu-l-Alemu-l-Islami*, Lauther Veb Steudard, përkthyes: Axhaxh Nuvejhed, botimi III, Darul Fikr, Bejrut 1971.

- *El-Hurrijat ve-l-Hukuk fi-l-Islam*, Muhammed Rexha hanefi Abdul Mutexhel-li, nga botimet e Rabitatul Alemul Islami, Mekke Mukerreme 1407 h./1987.

- *El-Hadaretu-l-Islamijje fi-l-karnir-r-Rabi el-Hixbri*, Adem Mitz, përkthyes: Muhammed Abdul Hadi Ebu Rrejde. Botimi III, Lexhnetut-Telif vet Terxheme, Kairo 1975.

- *Hadaretu-l-Arab*, Gustaf Lubon, përkthyes: Adil Zuafter, botimi III, Daru Ihjaul Kutub El-Arabijje, Kairo 1956.

- *Hukuku-l-Insan bejne telimi-l-Islam ve i'lan el-Umemu-l-Muttehide*, Muhammed Gazali, botimi I, Daru Dave el-Iskenderijje, 1413 h./1993.

- *Hukuku-l-Insan bejne Esh-Sheriati-l-Islamijje ve-l-Fikri-l-Kanuni-l-Garbi*, dr. Muhammed Fet hi Uthman, botimi I, Dar Esh-Shuruk, Bejrut-Liban 1402 h./1982.

- *Hukuku-l-Insan fi-l-Islam*, Abdul Latif el-Hatimijj, botimi I, Darul Xhil, Bejrut-Liban 1410 h./1990.

- *Hukuku-l-Insan*, mexhmuat Sukuk Duvelijje, min menshurat Umemul Muttehide, Nju-Jork 1993.

- *Hukuk Ehludh-Dhimme fi-d-Deuleti-l-Islamijje*, Ebul A la El- Meududi, Darus Saudiijje lin Neshr vet Teuzië, Xhidde.

- *Hukuk gajru-l-muslimin fi-l-muxhtemei-l-islami*, prof. dr. Adnan ibn Muhammed El-Vezzan, punë seminari e paraqitur për simpoziumin (Ithra hukukul Insan, el-Planul Alemijj li hukukul insan min mendhuril islami) Gjenevë: 20-21/07/1419 h.

- *Hukuku-l-muvin gajru-l-muslimin fi-d-Deuleti-l-Islamijje*, Muthenna Emin Nadir, botimi I, Darul Beled, Hartum 1999.
- *Hasais Xbeziretu-l-Arab*, Bekr bin Abdil-lah Ebu Zejd, botimi II, Dar ibn Xhauzi, Ed-Dimam 1418 h. 1997.
- *Ed-Devetu ile-l-Islam*, Tomas Arnold, përkthim: d. Hasan Ibrahim dhe Abdul Mexhid Abidin, Mektebetun Nehda El-Misrijje, 1390 h./1970.
- *Reddu-l-Muhtar ala Derru-l-Muhtar*, Muhammed Emin bin Abidin, El-Metbea El-Emirijje, 1326 h.
- *Rijadu-s-Salihin min Kelam Sejjid El-Murselin*, Ebu Zekerijja Muhjid Diin Jahja Nevevi, v. 676 h., tehkik: Muhjid Diin Xherrah, Muessestu Menahil Urfan, Bejrut.
- *Sunen ibn Maxhe*, (Dimn: El Kutub Es-Sitte ve shuruhiha), Ebu Abdullah Muhammed bin Jezid Rebi, v. 273 h., botimi II, Dar Sahnun, Tunis.
- *Sunen Et-Tirmidhijj*, (Dimn: El Kutub Es-Sitte ve shuruhiha), Ebu Isa Abdil-lah bin Isa Et-tirmidhijj, v. 279 h., botimi II, Dar Sahnun, Tunis.
- *Sunen Darekutnijj*, Ebul Hasan Alij bin Umer Bagdadi (Ed-Darekutnijj), v. 385 h., tehkik: Abdullah Hashim Jemanijj El-Medenijj, sheriket Tibaatul fennijje el- muttehide, Medine Munevvere 1966.
- *Es-Sunenu-l-Kubra*, Ebu Bekr Ahmed bin Husejn Bejheki, v. 458 h., El- Metbea Rahmanijje, Kairo 1347 h./1928.
- *Sabihu-l-Buhari*, (Dimn: El Kutub Es-Sitte ve shuruhiha), Ebu Abdil-lah Muhammed bin Ismail el-Buhari, v. 256 h., botimi II, Dar Sahnun, Tunis.
- *Gajru-l-Muslimin fi-l-muxhtemei-l-islami*, dr. Jusuf Kardavi, botimi III, Mektebetu Vehbe, Kairo 1413 h./1992.

- *Futuhu-l-Buldan*, Ahmed bin Jahja Beladherij, v. 279 h., tehnik: Salahuddin el-Munxhid, Mektebetun Nehda El-Misrije, Kairo 1956-1960.

- *El-Furuk*, Imam Shihabuddin Ebil Abbas Ahmed bin Gadriz Senhaxhijj (El-Karrafi), Alemul Kutub, Bejrut.

- *Fikhu-l-Ibtisab ala gajri-l-muslimin*, dr. Abdullah bin Ibrahim, Tariki, botimi I, darul Muslim, Rijad 1416 h.

- *Kaluu ani-l-Islam*, dr. Imaduddin Halil, botimi I, En-Nedvetul Alemijje lish-shebabil Islami, Rijad 1412 h./1992.

- *Kissatu-l-Hadare*, Lol Djurant, përkthyes: Muhammed Bedran dhe të tjerë, botimi II, Lexhnetut Te'liif ve Terxheme ven Neshr, Kairo 1964-1967.

- *Kitabu-l-Emval*, Kasim bin Selam, tehnik: Muhammed Halil Herras, botimi I, Darul Kutub El-Ilmijje, Bejrut 1406 h./1986.

- *Kitabu-l-Haraxh*, Kadi Ebi Jusuf Jakub bin Ibrahim, v. 182 h. (pa të dhëna të tjera).

- *El-Keshaf an hakaiki-t-tenzil ve ujuni-l-ekavii-l-fi-vuxhubi-t-te'vil*, Ebul Kasim Mahmud bin Umer Zemahsheri, v. 538 h. Darul Marife, Bejrut.

- *Muhammed Er-Risale ver-Resul*, Nadhmi Luka, botimi II, Darul Kutub El-Hadithe, Kairo 1959.

- *Muhammed Resulullah*, Itin Dejani, përkthyes: dr. Abdul Halim Muhammed dhe Muhammed Abdul Haliim Mahmud, botimi III, Esh-Sherikel Arabijje lit Tiba ven Neshr, Kairo 1959.

- *El-Musned*, (Dimn: El Kutub Es-Sitte ve shuruhiha), Ebu Abu Abdullah Ahmed ibn Hanbel, v. 241 h., botimi II, Dar Sahnun, Tunis.

- *Muameletu gajru-l-muslimin fi-l-islam*, Mexhmeul Melekijj li buhuthil hadaretil islamijje (Muessesetu Alul Bejt), Jordan 1410 h./1989.

- *Min Revai Hadaretina*, dr. Mustafa Sibai, botimi I, Darul Verak, Bejrut 1420 h./1999.

- *El-Muuetta* (Dimn: El Kutub Es-Sitte ve Shuruhiha), Imam malik bin Enes, botimi II, Dar Sahnun, Tunis.

Prof. Dr. Salih Bin Husejn El-ajid

TË DREJTAT E JOMUSLIMANËVE NË SHTETIN ISLAM

Boton: Logos-A

Biblioteka: Mendimi Islam

Për botuesin: Adnan Ismaili

Kryeredaktor: Husamedin Abazi

Redaktor: Nexhat Ibrahim

Redaktor gjuhëor: Zekerija Ibrahim

Redaktor artistik: Edi Agagjyshi

Redaktor teknik: Naser Fera

Faqesës: Afrim Gashi

Mbikëqyrës i shtypit: Imer Gogjufi

Përgatitja kompjuterike: Focus Pro - Shkup

Shtypi: Focus - Shkup

Copyright©Logos-A, 2005

Shënimi i CIP katalogut i këtij libri gjendet

në Bibliotekën Kombëtare dhe Universitare

ISBN: 9989-58-168-1

www.logos-a.com

ISBN 9989-58-168-1

9 789989 581687